

Julia Moilanen

**NUORTEN SEKSUAALISUUS, TURVATAIDOT JA TASA-ARVO:
VISUAALINEN RAPORTTI SEKSUAALITERVEYDEN EDISTÄMISESTÄ**

Toiminnallinen opinnäytetyö

**NUORTEN SEKSUAALISUUS, TURVATAIDOT JA TASA-
ARVO: VISUAALINEN RAPORTTI SEKSUAALITERVEYDEN EDISTÄMISESTÄ**

Visuaalinen raportti toimintapäivästä

Julia Moilanen
Opinnäytetyö
Kevät 2021
Hoitotyön tutkinto-ohjelma, kättilötyön
suuntautumisvaihtoehto
Oulun ammattikorkeakoulu

TIIVISTELMÄ

Oulun ammattikorkeakoulu
Hoitotyön tutkinto-ohjelma, kättilötyön suuntautumisvaihto

Tekijä: Julia Moilanen

Opinnäytetyön nimi: Nuorten seksuaalisuus, turvataidot ja tasa-arvo: visuaalinen raportti seksuaaliterveyden edistämisestä

Työn ohjaaja: Lehtori, TtM Satu Rainto

Työn valmistumislukukausi ja -vuosi: Kevät 2021

Sivumäärä: 61

Seksuaali- ja turvataitokasvatus on keino edistää lasten ja nuorten hyvinvointia tarjoamalla heille työkaluja tasapainoiseen kasvuun ja kehitykseen, joihin sisältyvät muiden asioiden ohella oman seksuaalisuuden kehittyminen, terveen minäkuvan muodostaminen ja turvalliset sosiaaliset suhteet. Seksuaali- ja turvataitokasvatusta kehitetään koko ajan sekä sisällöllisesti että nuoria tavoittavamaksi. Jotta toimintaa voidaan kehittää, täytyy menneistä projekteista myös oppia. Opinnäytetyön tavoitteena oli kuvata Oulun ammattikorkeakoulun ja Kempeleen Kirkonkylän yhtenäiskoulun välisessä yhteistyössä toteutettua toimintapäivää liittyen seksuaali- ja turvataitokasvatukseen. Visuaalisen raportin tavoite oli esitellä toimintapäivän tarkoitus, rakenne ja sisältö kuvien tukemana. Kättilöopiskelijat suunnittelivat ja toteuttivat toimintapäivän, jonka osallistujina olivat 8. -luokkalaiset nuoret. Tämän raportin kohderyhmänä ovat terveydenhuollon ammattilaiset ja opiskelijat sekä muut seksuaali- ja turvataitokasvatusta kehittävät tahot.

Raportin tietoperusta kattaa opinnäytetyön keskeiset käsitteet eli seksuaalisuuden, tasa-arvon ja turvataidot sekä perustelee nuorten oikeuden ja tarpeen seksuaaliterveyden edistämiseksi. Välineenä hyvinvoinnin edistämiseksi toimivat seksuaali- ja turvataitokasvatus, joten myös niiden perusteita, tavoitteita ja toteuttamistapoja on käsitelty. Tietolähteinä käytettiin asiantuntijoiden julkaisuja, tutkimuksia sekä merkittävien järjestöjen ja laitosten julkaisemaa sisältöä, kuten säädöksiä ja suosituksia. Aihetta ja käsitteitä lähestyttiin seksuaaliterveyden ja yläasteikäisten nuorten näkökulmasta.

Merkittäviä oivalluksia ovat nuorten tarve hyvin organisoidulle seksuaali- ja turvataitokasvatukselle sekä tasavertaisuuden, turvallisen ympäristön ja seksuaalisuuden merkitys kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. Olennainen osa seksuaalikasvatuksen suunnittelemista ja toteuttamista on kohderyhmän kehitystason, kiinnostusten kohteiden ja ympäröivän yhteisön huomioiminen. Toimintapäivän sisällössä otettiin huomioon sosiaalisen median kasvanut merkitys nuorten elämässä. Sosiaalinen media ja internet toimivat yhä enemmän nuorten tiedonlähteenä, ja sosiaalisen median välit tuovat uudenlaisia haasteita turvataitokasvatukseen. Kasvatustoiminnan lähtökohtana oli avoin keskustelu nuorten ja järjestäjien välillä sekä toiminnallisuuden tuominen oppimisen tueksi. Toimintapäivän sisällössä tuotiin esille myös tasa-arvoisuuden merkitystä sekä seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuutta. Suurimmalta osin osallistajat olivat tyytyväisiä toimintapäivään, mutta kehittämiskohdiksi nousivat seksuaali- ja turvataitokasvatuksen kehittäminen yhä tiiviimmin nuorten kanssa sekä toiminnallisuuden lisääminen entisestään.

Asiasanat: seksuaalisuus, tasa-arvo, turvataidot, seksuaalikasvatus, turvataitokasvatus, nuoret, toimintapäivä

ABSTRACT

Oulu University of Applied Sciences
Degree Programme in Nursing and Health Care, Option of Midwifery

Author: Julia Moilanen

Title of thesis: Teenagers' equality, safety skills and sexuality – a visual report on sex education via action based teaching

Supervisor: Lecturer, M.Sc., Satu Rainto

Term and year when the thesis was submitted: Spring of 2021

Number of pages: 61

The quality of sex education in Finland has been through much needed development in the past few decades. This is for a good reason because sexual health is an important part of our overall well-being. Healthcare providers, teachers and politicians in Finland have taken the improvement of sexual health and sex education very seriously. Sexual health, safety skills and information on equality are part of nationwide school curriculums but local organizations and other providers also make efforts to add to those via different projects. One of those projects was organized in collaboration between midwifery students of Oulu University of Applied Sciences and upper comprehensive school of Kirkkonylä in Kempele, Finland. The students planned and led a set of educational checkpoints with various topics concerning equality, sexuality, sexual health, sexual orientation, gender identity and safety skills. The contents of the project were planned considering the target group of 13- and 14-year-old pupils. There was also a checkpoint where the students could give feedback to the organizers. An important part of the project was to make learning more action-based and to support different methods of learning. The organizers aimed to stay away from lecture-type teaching and focus more on prompts, visuals, tasks and honest conversation between pupils and educators. The main implementation of the project consisted of 107 pupils taking part in activities at five checkpoints during one school day. The goal of this report was to explain and depict the contents and execution of the aforementioned project where sex education was given to teenagers. The report features images taken by the author. All identifiable faces were of project members and have been permitted to be published. The references of this paper consisted of recent professional publications and research, laws and guidelines and contents of well-established organizations. The subject matter was discussed from the perspective of teenagers and sexual health.

The teenage pupils expressed appreciation of the conversations they had with the organizers and most of the feedback was positive. Nonetheless the concept needs further improvement. The pupils suggested to be included in the planning themselves and for even more action-based learning. The development of secure and balanced sexuality stands on proper foundations of appropriate information, good self-esteem, equal chance of self-expression and safe surroundings and relationships. Well planned sex education should include all of these areas and support the development of the individual. The contents of sex education should take into consideration all levels and aspects of humanity, for example, the dimensions of physicality, psychology, sociality and spirituality. The educational space should be open and supportive of questions and thoughts.

Keywords: sexual health, sex education, sexuality, equality, safety skills, youth, action-based teaching

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	6
2	NUORTEN SEKSUAALITERVEYDEN EDISTÄMINEN	7
3	TURVATAIDOT	12
4	SEKSUAALISUUS JA TASA-ARVO	17
5	PROJEKTIN TAVOITE	31
6	PROJEKTIN TOTEUTTAMINEN	32
7	TOIMINTAPÄIVÄ.....	38
7.1	Rasti 1 – Tasa-arvo.....	39
7.2	Rastit 2 ja 3 – Seksuaalisuuden portaat ja moninaisuus	44
7.3	Rasti 4 – Turvataidot.....	48
7.4	Rasti 5 – Haastattelu.....	51
8	ARVIOINTI JA JATKOKEHITTÄMINEN	55
	LÄHTEET.....	57

1 JOHDANTO

Seksuaali- ja turvataitokasvatus ovat viime vuosikymmenten aikana nousseet olennaiseksi osaksi lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistämistä, ja niiden laatua halutaan kehittää aktiivisesti. Erityisesti seksuaalikasvatuksen merkitys näkyy kansainvälisellä tasolla muun muassa Euroopan Unionin (EU) standardeissa sekä Maailman terveysjärjestön (WHO) suosituksissa ja ohjeissa. Suomessa turvataito- ja seksuaalikasvatuksen toteuttaminen on otettu vakavasti, ja ihanteellisesti se tapahtuu koulujen, kotien ja kolmannen osapuolen edustajien yhteistyönä. Kolmantena osapuolena voivat toimia esimerkiksi erilaiset säätiöt. Kempeleen kunta ja Oulun ammattikorkeakoulu ovat toteuttaneet erilaisia yhteistyöprojekteja useamman vuoden ajan, jolloin korkeakouluopiskelijat ovat edistäneet Kempeleen kunnan asukkaiden hyvinvointia eri tavoin. Opinnäytetyön tavoite on kuvata nuorten hyvinvointia edistävää toimintapäivää visuaalisen raportin avulla. Raporttia voidaan hyödyntää seksuaali- ja turvataitokasvatuksen kehittämisessä. Toimintapäivä järjestettiin yhteistyössä Oulun ammattikorkeakoulun, kättilöopiskelijoiden ja Kempeleen kirkonkylän yhtenäiskoulun välillä, ja projektikonaisuuteen liittyen on julkaistu myös muita opinnäytetöitä.

Visuaalinen raportti esittelee toimintapäivän rastit sekä niiden tavoitteet, sisällön ja toteuttamisen. Raportin tukena käytetään toimintapäivästä otettuja tilannekuvia, jotka on tekstissä esitetty kyseisten rastien asiayhteydessä. Raportti on kohdennettu terveydenhuollon ammattilaisille ja opiskelijoille, seksuaali- ja turvataitokasvatusta järjestäville henkilöille sekä muille aiheesta kiinnostuneille.

Tietoperustassa perustellaan nuorten tarve ja oikeus seksuaaliterveyden edistämiseksi, avataan turvataito- ja seksuaalikasvatuksen tavoitteita ja toteuttamista sekä tutustutaan projektin keskeisiin käsitteisiin. Käsitteitä seksuaalisuus, tasa-arvo ja turvataidot lähestytään nuorten seksuaaliterveyden näkökulmasta. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi tasa-arvoa tarkasteltaessa rajauksen ulkopuolelle jäävät muun muassa kulttuuriseen taustaan tai uskontoon liittyvät muuttajat, joiden puuttuminen ei vähättele niiden merkitystä yleisellä tasolla. Ne eivät kuitenkaan sisälly seksuaaliterveyden näkökulmaan. Yhtä lailla, seksuaalisuutta käsitellään lapsuudesta nuoruuteen asti, ei sen tarkemmin aikuisuuteen liittyen.

2 NUORTEN SEKSUAALITERVEYDEN EDISTÄMINEN

Maailman terveysjärjestö (WHO) määrittelee seksuaalikasvatuksen tärkeimmäksi tavoitteeksi tasapainoisen ja terveen minäkuvan kehittymisen, joka nuorten kohdalla merkitsee seksuaalisen kehittymisen tukemista ja suojelemista. Kehittyvä ja kasvava nuori hankkii tarvittavat positiiviset arvot, tiedot sekä taidot, joiden avulla hän ymmärtää seksuaalisuuttaan ja nauttii siitä. Taitoja tarvitaan turvallisten ja tyydyttävien ihmissuhteiden luomiseen, sekä vastuun ottamiseen omasta ja muiden seksuaaliterveydestä ja -hyvinvoinnista. Seksuaaliterveyttä voidaan edistää seksuaalikasvatuksella, joka avustaa nuoria tekemään valintoja, jotka parantavat heidän elämänlaatuaan. Kaikilla lapsilla ja nuorilla on oikeus saada seksuaalikasvatusta, joka on heidän ikäänsä nähden sopivaa. Kasvavat nuoret kehittävät omalta osaltaan yhteiskuntaa myötätuntoiseen ja oikeudenmukaiseen suuntaan varttuessaan aikuisiksi. (WHO, 2010, s. 19. Viitattu 19.03.2019)

Seksuaalisuus on yksilön perusominaisuus koko elämänkaaren ajan, ja se antaa elämälle sisältöä ja mahdollisuuden nauttia fyysisyyden ja henkisen yhteyden tarjoamista nautinnoista (Kontula, O; Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2010. s. 119 Viitattu 05.03.2021). Jokaiselle yksilölle kuuluvia seksuaalioikeuksia ovat julistaneet muun muassa Maailman terveysjärjestö (WHO), Kansainvälinen perheensuunnittelujärjestöjen liitto (IPPF) ja Maailman seksuaalijärjestö (WAS). Väestöliiton mukaan jokaisella henkilöllä on seksuaalioikeuksia. Tällaisia ovat oikeus omaan seksuaalisuuteen ja tietoon seksuaalisuudesta, seksuaaliterveyspalveluihin, sekä oikeus osallistua ja vaikuttaa. Näiden lisäksi jokaisella on oikeus suojella itseään ja tulla suojelluksi, oikeus yksityisyyteen sekä tulla nähdyksi. (Väestöliitto, 2019. Viitattu 30.01.2021) Seksuaalioikeuksien mukaan jokaisella henkilöllä on siis oikeus seksuaalikasvatukseen, joka sisältää tietoa, nähdyksi tulemistä, vaikuttamista ja osallistumista sekä turvataitojen harjoittamista.

Santalahden mukaan nuorten seksuaalisuudesta puhuttaessa keskustelua usein leimaavat ongelma- ja riskikeskeisyys sekä huoli. Valitettavan usein unohdetaan, että seksi ja seksuaalisuus ovat myönteisiä asioita nuoren elämässä. Nuorten seksuaaliterveyden tilaa voidaan tarkastella tilastollisilla mittareilla, kuten aborttien, teiniraskauksien ja seksitautien määrällä. Subjektivisia mittareita ovat nuorten jakamat kertomuksensa siitä, ovatko heidän kokemuksensa seksin kanssa olleet nautinnollisia, turvallisia ja itseään sekä kumppania arvostavia. (Santalahti, 2018. Viitattu 27.03.2019.)

Tarve seksuaaliterveyden edistämiseksi ja kehittämiseksi peruskouluissa on osoitettu eri tutkimuksin, jotka ovat kartoittaneet erilaisten poikkeavien tai haitallisten ilmiöiden esiintyvyyttä. Nämä ilmiöt liittyvät seksuaaliterveyteen, tasa-arvoon ja turvataitoihin, tai niiden puutteellisuuteen. Ikonen ja Halmeen analyysistä tulee ilmi, että Suomessa seksuaalisen häirinnän kokemukset sekä poikien että tyttöjen keskuudessa lisääntyvät merkittävästi yläkouluun siirryttäessä. Ilmiön sukupuolittuminen kuitenkin vaikuttaa vahvistuvan, sillä tytöt kokevat seksuaalista häirintää selkeästi yleisemmin kuin pojat. Peruskoulun 8. ja 9. luokkalaisista tytöistä joka kolmas (30 %) ja pojista noin joka kymmenes (12 %) oli viimeisen 12 kuukauden aikana kokenut kehoa tai seksuaalisuutta loukkaavaa nimittelyä, arvostelua, kiusaamista tai seksuaalissävyytteistä ahdistelua. (Ikonen&Halme, 2018. Viitattu 12.12.2018.) Samankaltaisuutta voidaan nähdä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) kouluterveyskyselyn tuloksissa. Vuonna 2019 seksuaaliväkivaltaa oli kokenut neljä prosenttia 8. ja 9. -luokkalaisista pojista ja kymmenen prosenttia saman ikäisistä tytöistä. 32 % tytöistä ja 8 % pojista oli kokenut viimeisen vuoden aikana häiritsevää seksuaalista ehdottelua ja ahdistelua. Häirintää tapahtui enemmän digitaalisilla väylillä, sillä 27 % tytöistä ja 7 % pojista kertoivat kokeneensa seksuaalista häirintää ja ahdistelua puhelimitse tai internetissä, verrattuna neljään prosenttiin vastanneista, jotka kokivat sitä koulussa. Muissa julkisissa tiloissa häirintää oli tapahtunut 12 prosentille tytöistä ja 3 prosentille pojista, jotka ilmoittivat kokeneensa seksuaalista häirintää tai ahdistelua muun muassa kauppakeskuksissa tai kadulla. (THL, 2019. Viitattu 29.01.2021.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan (2019) nuoreen kohdistuva seksuaaliväkivalta on haitallista nuoren normaalille fyysiselle, henkiselle ja sosiaaliselle kehitykselle. Väkivallan kohtaaminen heikentää oppimiskykyä sekä vaikuttaa negatiivisesti käyttäytymiseen. Kaltoinkohtelu aiheuttaa yhteiskunnallisten kustannusten lisäksi kärsimystä yksilölle. Turvataitoja opettamalla voidaan ennaltaehkäistä kaltoinkohtelua. Seksuaaliselle väkivallalle on ilmiönä ominaista, että sen kohteena oleva kokee leimaantumista, syyllisyyden pelkoa sekä voimakasta häpeän tunnetta. Nuoren kokema seksuaalinen väkivalta jää siis usein aikuisten tietämättömiin. Joka neljäs (25 %) kouluterveyskyselyyn vastanneista ilmoittaa kertoneensa kokemastaan seksuaalisesta väkivallasta tai häirinnästä luottamalleen aikuiselle, ja puolet (56 %) aikuiselle kertoneista vastaa saaneensa tukea koulunsa aikuiselta. 87 % kysymykseen vastanneista ilmoitti saaneensa tukea ystäviltä, vanhemmilta tai muilta läheisiltä. (THL, 2019. Viitattu 29.01.2021.)

Matkapuhelimet ja internet ovat kasvusuuntaisesti nuorten tärkeimpiä tiedonlähteitä. Huomioon otettava osa internetin kautta saatavasta tiedosta on kuitenkin vääristynyttä, epätasapainoista ja epärealistista sekä usein naisia halventavaa. Epäluotettavan tiedon määrä on muiden lisäksi uusi syy toteuttaa seksuaalikasvatusta. Harhaanjohtavien mielikuvien ja tietojen oikaiseminen ja torjuminen on uusi seksuaaliterveyteen liittyvä tarve. Seksuaali- ja lisääntymisterveys liittyy myös kolmeen kahdeksasta kansainvälisesti asetetusta vuosituhattavoitteesta, eli sukupuolten tasa-arvoa, äitien terveyttä edistäviin, sekä HIV/AIDS:n torjuntaa koskeviin tavoitteisiin. Näiden yleismaallisten tavoitteiden toteutumista voidaan siis edistää seksuaalikasvatuksen kehittämällä. (BzGA Federal Centre for Health Education, 2010. s. 22 Viitattu 30.01.2021.)

Myös Suomen opetushallitus määrittelee vuoden 2014 yläkoululaisten perusopetuksen suunnitelmassaan tavoitteensa seuraavasti: Opetuksessa tulee käsitellä kasvun ja kehityksen sekä elämäntieteen yleisiä tunnuspiirteitä, henkilökohtaisuutta ja monimuotoisuutta. Kasvun ja kehityksen sisältöön kuuluvat identiteetti, minäkuvan sekä itsetuntemuksen rakentuminen. Edellä mainittujen lisäksi painotetaan seksuaalista kehittymistä, perheen ja läheisten merkitystä, mielenterveyttä, turvataitoja ja itsensä arvostamista. Vuorovaikutustilanteissa toimiminen, tunteiden ilmaisu sekä tunteiden säätely kuuluvat tunne- ja vuorovaikutustaitojen sisältöön. Stressin ja kriisien rakentava käsittely sekä ristiriitojen ja ongelmatilanteiden ratkaiseminen kuuluvat myös tähän kokonaisuuteen. (Opetushallitus, 2014. Viitattu 27.03.2019.)

Yksi keino lasten ja nuorten seksuaaliterveyden edistämiseen on laadukas ja hyvin toteutettu seksuaalikasvatus. WHO:n Euroopan aluetoimisto ja BZgA määrittelevät seksuaalikasvatuksen standardeissa toivottavia tuloksia seksuaalikasvatuksen toteuttamiselle. Tavoiteltavia tuloksia ovat:

1. Sosiaalisen ilmapiirin edistäminen, jossa suhtaudutaan avoimesti ja suvaitsevaisesti seksuaalisuuteen, eri arvoihin ja elämäntyyliin
2. Sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolien tiedostaminen sekä seksuaalisen moninaisuuden ja sukupuolten erojen kunnioittaminen
3. Nuorille tarjottu mahdollisuus tehdä informoituja päätöksiä ja toimia vastuullisesti itseään ja kumppaniaan kohtaan
4. Nuorilla on seksuaalisuuteen, ihmiskehon toimintoihin ja sen kehittymiseen liittyvää luotettavaa tietoa
5. Lapsilla ja nuorilla on mahdollisuus oppia ilmaisemaan tunteitaan ja tarpeitaan, kokea seksuaalisuuteen liittyvää mielihyvää ja muodostaa oma sukupuoliroolinsa ja seksuaali-identiteettinsä

6. Lapset ja nuoret saavat luotettavaa tietoa ehkäisystä, seksuaalisen pakottamisen torjumisesta, sukupuolitauditartunnan ehkäisemisestä, sekä seksuaalisuuden kokonaisvaltaisista lähtökohdista, johon kuuluvat fyysiset, kognitiiviset, sosiaaliset, kulttuuriset ja emotionaaliset näkökulmat
7. Lapsilla ja nuorilla on tarvittavat taidot, jotta he voivat käsitellä parisuhteiden ja seksuaalisuuden kaikkia näkökulmia
8. Lapset ja nuoret tietävät saatavilla olevista neuvonta- ja terveydenhuoltopalveluista sekä niiden käyttämisestä
9. Nuorilla on kyky pohtia seksuaalisuutta, eri arvoja ja normeja ihmisoikeuksien näkökulmasta oman kriittisen suhtautumistavan kehittämiseksi
10. Nuorilla on kyky muodostaa suhteita, joissa on läsnä vastavuoroinen ymmärrys ja kunnioitus kumppanin tarpeita sekä rajoja kohtaan, ja suhteissa vallitsee tasa-arvo
11. Nuorilla on kyky keskustella seksuaalisuudesta, suhteista ja tunteista, ja heillä on riittävä sanasto siihen

(WHO&BZgA Federal Centre for Health Education, 2010. s. 28 Viitattu 30.01.2021)

Eritellään, miten edellä mainittuihin tavoitteisiin päästään. Maailman terveysjärjestö WHO:n kanssa toimiva BZgA Federal Centre of Health Education asettaa seksuaalikasvatuksen periaatteiksi muun muassa sen perustumisen ihmisoikeuksiin, kokonaisvaltaiseen hyvinvoinnin käsitykseen sekä sukupuolten tasa-arvoon ja erilaisuuden hyväksymiseen. Periaatteita ovat myös seksuaalikasvatuksen näkeminen yhteiskunnan oikeudenmukaisuuden ja myötätunnon kehittymistä edistävänä asiana, joka voimaannuttaa yksilöitä ja yhteisöjä. Seksuaalikasvatus perustuu myös tieteellisesti paikkaansa pitävään tietoon, ja aloitetaan yksilön syntymästä lähtien ikätasot huomioon ottaen. (WHO&BZgA Federal Centre for Health Education, 2010. s. 28 Viitattu 30.01.2021.)

Seksuaalikasvatuksen toteuttamisen periaatteita voidaan avata myös laajemmin ja käytännöllisemmin. Seksuaalikasvatuksen toteuttaminen vaatii myönteistä suhtautumistapaa seksuaaliseen hyvinvointiin, eikä se voi perustua pelotteluun. Oppilaille on tarjottava sellainen ympäristö, jossa he tuntevat olonsa turvalliseksi. Avoimuuteen kannustetaan, mutta seksuaalikasvatus ei voi perustua henkilökohtaisiin kokemuksiin, sillä ne voivat johtaa oppilaan turvattomuuden tunteeseen. Seksuaalikasvatuksen toteuttamisessa oppilaat ovat aktiivisessa osassa opetuksen järjestämisessä, toteuttamisessa ja arvioinnissa. Opetusta ja toimintaa tulisi toteuttaa interaktiivisella tavalla, jossa oppilaita kunnioitetaan seksuaalikasvatukseen osallistuvina

yhteistyökumppaneina. Aiheita käsiteltäessä tulisi käyttää nuorille ymmärrettävää ja ajankohtaista sanastoa. Seksuaalinen kasvaminen on myös jatkuvaa, ja elinikäinen prosessi, jolloin myös seksuaalikasvatuksen tulisi tukea oppimisen ja kehittymisen jatkuvuutta. Monialaisuus on tärkeä osa seksuaalikasvatusta, jolloin myös koulujen yhteistyökumppanit, kuten terveydenhuoltopalvelut, tavoittavat oppilaat. Yhteistyö koulun ja vanhempien sekä koko yhteisön välillä on merkittävää, jotta voidaan rakentaa seksuaalikasvatusta tukeva ympäristö. Oppilaiden tarpeisiin kiinnitetään huomiota, ja kasvatusta on tilannelähtöistä. Seksuaalikasvatuksessa otetaan myös huomioon sukupuolten erilaiset tarpeet ja ominaisuudet. (WHO&BZgA Federal Centre for Health Education, 2010. s. 31 Viitattu 30.01.2021)

Bildjuschkinin ja Ruuhilahden mukaan henkilökohtaiset tunteet ja motiivit sekä kokemukset ovat vahvasti läsnä seksuaaliterveystiedossa. Seksuaalikasvatusta toteuttava aikuinen haastaa oppilasta ajattelemaan kriittisesti, ja ravistelemaan itsestäänselvyksiä tarjoten eri näkökulmia. Myös seksuaalikasvattajan itse on tarkasteltava ennakkoon omaa suhtautumistaan ja asennettaan seksiin ja seksuaalisuuteen. Toiminnalliset opetusmenetelmät voivat olla sopivia tapoja käsitellä arvolatautuneita aiheita. Toiminnallisuus saattaa tarjota erilaisille oppijoille onnistumisen kokemuksia, ja toiminnallisia menetelmiä hyödyntäen voidaan ohjata yksilöä valitsemaan heille sopivin oppimistyyli. Jotta seksuaalikasvattaja voi valikoida seksuaalikasvatuksen menetelmät ja aiheet oppilaslähtöisesti, hänen on tunnettava ihmisen kehityksen vaiheet sekä kehittymisen fyysiset, psyykkiset ja henkiset sekä sosiaaliset ulottuvuudet. Vähintään yhtä tärkeitä seksuaalikasvattajan osaamisalueita ovat ajan hermolla pysyminen sekä kulttuurin tunteminen ja huomioon ottaminen. Merkittävä osa kulttuurin huomioimista on kielen ja sanaston käyttö. Puhujan tapa käyttää kieltä toistaa ja vahvistaa tämän kokemusta ja käsitystä ympäröivästä maailmasta. Tunnelatausten ja myyttien purkamisen edellyttää aktiivista ajattelua ja pohdiskelua, ja meillä täytyy olla tarvittava kieli ja sanasto tämän toteuttamiseen. Puhumattomuus ja kommunikoinnin puute lisää yksinäistä pohdiskelua ja epävarmuutta. Puhumattomuudesta saattaa seurata tunnepatoumia, jotka pahimmillaan saattavat johtaa väkivaltaisiin ja epätoivottuihin tekoihin. (Bildjuschkin, K.&Ruuhilahti S. 2010. s.151-153)

3 TURVATAIDOT

Aaltosen (2012) mukaan turvataitokasvatusta on tarpeellista toteuttaa kaikille nuorille, ja sen on hyvä alkaa jo lapsuudesta. Turvataitojen kehittämisen tavoite on vahvistaa ihmissuhteiden turvallisuutta, mikä taas suojaa nuorta väkivallalta ja hyväksikäytöltä tulevaisuudessa. (Aaltonen, J. 2012. s. 15 Viitattu 26.02.2021) Aaltonen ei liioittele turvataitokasvatuksen tarpeellisuutta, sillä Pelastakaa Lapset ry:n (2018) mukaan seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvä kiusaaminen ovat valitettavan yleisiä nuorten ikäryhmässä, ja ne voivat vaikuttaa negatiivisesti nuorten seksuaali- ja mielenterveyteen. Pelastakaa Lapset ry:n selvityksessä vuodelta 2018 ilmenee, että 12-17 -vuotiaat nuoret kohtaavat varsin paljon seksuaalista häirintää digitaalisessa mediassa. Joka kolmas kertoo nähneensä seksuaalista häirintää ja siihen liittyvää kiusaamista. Nuoret mieltävät häirinnän olevan vitsailua, mutta osa kokee tilanteet hyvin loukkaaviksi. Yleisintä materiaalia olivat seksuaalisiksi muokatut kuvat sekä itse otetut alastonkuvat. Salaa kuvaaminen vaikutti olevan harvinaisempaa. Nuoret ilmaisivat tietävänsä, että alastonkuvien lähettäminen eteenpäin ilman lupaa on väärin, mutta myös saaneensa kavereiden lähettämiä seksuaalissävytteisiä kuvia. Nuorten asenteiden ja toiminnan välillä on siis havaittavissa ristiriita. Nuoret kertoivat toimineensa häirinnän tapahtuessa esimerkiksi niin, että estävät käyttäjätilin ja kertovat asiasta ystävälleen. Harva häirintää kohdannut kertoo tapahtuneesta aikuiselle. Nuoret kokivat saamansa opetuksen ja seksuaalikasvatuksen olevan vajaavaista, ja toivoivat lisää tietoa liittyen lainsäädäntöön, oikeuksiinsa ja ohjeisiin, miten ilmoittaa seksuaalisesta häirinnästä viranomaisille. (Pelastakaa Lapset ry. 2018. Viitattu 20.02.2021.)

Aaltosen (2012) mukaan ihmissuhteiden turvallisuutta edistävät esimerkiksi nuoren omien voimavarojen vahvistaminen ja tietämyksen lisääminen hänen seksuaalioikeuksistaan. Tarkoitus on myös tukea nuoren tunnetaitojen ja omanarvontunnon rakentumista. Turvataitokasvatus kattaa paljon samoja alueita kuin seksuaali- ja mediakasvatus, ja näiden kolmen kasvatustyylin sisällöt tukevat toisiaan. Turvataitokasvatus kuitenkin keskittyy seksuaalikasvatusta vahvemmin seurustelu- ja seksuaaliväkivallan sekä sukupuolisen häirinnän ennaltaehkäisyyn. (Aaltonen, J. 2012. s. 11 Viitattu 26.02.2021.) Kuten seksuaalikasvatuksessakin, turvataitokasvatuksen kannalta on tärkeää, että nuorten motivaatio ja kiinnostus kehittyä on aktiivista. Motivoitumista voidaan edistää sisällyttämällä nuoret tasavertaisiksi toimijoiksi kasvatustoiminnan pelisääntöjen ja tavoitteiden määrittelyyn. Kokemus siitä, että heillä on niin sanottu omistusoikeus heille tärkeisiin asioihin on tärkeää kiinnostuksen kannalta, jotta aiheet eivät tunnu ulkoapäin

määritellyiltä. Kanssakäyminen opetustilanteessa on tasa-arvoista ja vastavuoroista, mutta opettajan tai ohjaajan on perusteltua vetää rajoja keskustelun kululle, mikäli keskustelusta tulee epärelevanttia tai epäkunnioittavaa. Parhaimmillaan turvataitokasvatus on kuitenkin osallistavaa, ja perustuu nuorten kiinnostusten kohteisiin ja puhuttaviin aiheisiin sekä oivaltamiseen ja pohdintaan. Ennen turvataitokasvatuksen aloittamista ohjaajan on hyvä pohtia omaa asemaansa yhteiskunnassa sekä oppimiaan normeja ja asenteita, jotta ne eivät vaikuta kasvatuksen toteuttamiseen negatiivisesti. (Aaltonen, J. 2012. s. 16-18 Viitattu 26.02.2021)

Eritellään tarkemmin, millaisiin tavoitteisiin turvataitokasvatuksella pyritään. Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö (2018) on asettanut tieto- ja taitotavoitteita noin 12-15 -vuotiaalle nuorille. UNESCO:n mukaan heidän tulisi tunnistaa, että seksuaali- ja parisuhdeväkivalta ja kiusaaminen ovat ihmissoikeuksien vastaista, eikä toiminnan uhri ole syyllinen tapahtumiin. Nuorten tulisi myös osata ja uskaltaa lähestyä luotettavaa aikuista tai viranomaista raportoidakseen väkivallasta, häirinnästä tai kiusaamisesta. (UNESCO. 2018. s. 55-56. Viitattu 26.02.2021) Nuoren on myös hyvä ymmärtää romanttisisissa ja seksuaalisissa ihmissuhteissa vallitsevan voimasuhteen vaikuttavan suhteessa olevien henkilöiden hyvinvointiin. Voimasuhteita voivat vääristää negatiivisesti esimerkiksi osapuolten ikäero, sukupuoliroolit sekä sosiaalisten ja taloudellisten tilojen erot. Nuorten tulisi osata tunnistaa vääristyneiden voimasuhteiden vahingollisuus, ja kyseenalaistaa ihmissuhteidensa tasa-arvoisuus tarvittaessa. (UNESCO. 2018. s. 41. Viitattu 26.02.2021)

Entä miten tunnistaa, milloin on kohdannut seksuaalista väkivaltaa tai häirintää? UNESCO:n mukaan 12-15 -vuotiaan nuoren tavoite on tietää, mitä tarkoittavat seksuaalinen päästöksenteko (sexual decision-making) ja suostumuksen antaminen (consent). Nuoren tulisi sisäistää suostumuksen antamisen ja vastaanottamisen merkitys, ja osata ilmaista oma suostumuksensa tai sen puute. Tieto omasta ja muiden oikeudesta koskemattomuuteen ja yksityisyyteen on merkittävä askel myös väärinkäytöksen tunnistamiseen. (UNESCO. 2018. s. 55-56. Viitattu 26.02.2021) Jotta nuori osaa hahmottaa ja puolustaa omia rajojaan ja koskemattomuuttaan, tulee hänen oppia kunnioittamaan myös toisten asettamia rajoja (Aaltonen, J. 2012. s. 11 Viitattu 26.02.2021). Aaltosen (2012) mukaan seksuaalinen häirintä voi ottaa monia eri muotoja, ja ilmetä esimerkiksi fyysisten rajojen rikkomisena, häiritsevänä kiusoittelemisena, nolaamisena sekä merkittävällä ja ahdistavalla tavalla tuijottamisena. Ahdisteleva henkilö voi rikkoa ahdistelun kohteen fyysisiä rajoja muun muassa kourimalla, kiinni painautumalla ja koskettelemalla ilman lupaa. Häirinnän kohde ei välttämättä kerro asiasta, koska epäilee oman kokemuksensa todellisuutta tai syyttää itseään.

Muita syitä hiljaisuudelle voivat olla myös pelko tilanteen eskaloitumisesta ja leimatuksi tulemisesta sekä voimattomuuden tunne. Häirintä tulee erottaa vastavuoroisesta seurustelukäyttäytymisestä. Häirintä on aina ei-toivottua ja siihen liittyy vihamielinen ilmapiiri, joka ei kunnioita toisen oikeuksia. Mikäli flirttailun ja häirinnän eroa haluaa hahmottaa konkreettisemmin, voi kysyä itseltään kysymyksiä tilanteeseen liittyen. Tällaisia voivat olla esimerkiksi ”Onko kontakti tai huomio vastavuoroista vai yksipuolista?” ja ”Onko osapuolten välillä terveellinen voimasuhde tai -tasapaino?” (Aaltonen, J. 2012. s. 87-89 Viitattu 26.02.2021)

Aaltosen (2012) mukaan nuorten on hyvä oppia erottamaan seksi ja seksuaalinen väkivalta toisistaan. Seksuaalirikokset eivät kunnioita tai rikkovat uhrin itsemääräämisoikeutta. Kaikilla on oikeus päättää, milloin, miten, kuinka monta kertaa ja kenen kanssa on seksuaalisessa kanssakäymisessä. Seksistä tai seksuaalisesta käyttäytymisestä voi kieltäytyä missä vaiheessa tapahtumaa tahansa, vaikka olisi jo aiemmin antanut suostumuksen. Henkilön oma itsemääräämisoikeus ei myöskään ylitä muiden itsemääräämisoikeutta. Seksuaaliväkivallasta puhuttaessa täytyy nostaa esille raiskaus. Aaltonen (2012) jatkaa, että Suomessa raiskaus avioliitossa kriminalisoitiin vasta vuonna 1994. Ennen vuotta 1999 katsottiin, että vain naiset voivat tulla raiskatuksi, eikä miesuhreja tai samaa sukupuolta olevien tapauksia otettu huomioon. Onneksi nykyään lainsäädäntö tunnistaa myös nämä ryhmät. Raiskaukseen liittyvät stereotypiat ja myytit ovat hiljentäneet sen uhreja pitkään. Usein tilanne maalataan tapahtuvan yöaikaan, kun uhrille tuntematon tekijä hyökkää puiston puskasta yllättäen. Uhri ei välttämättä tunnista kokemustaan raiskaukseksi, jos se ei vastaa edellä mainittua korostetun selkeää stereotypiaa. Todellisuudessa tekijä ja uhri usein tuntevat toisensa entuudestaan, eikä seksuaaliväkivallan uhka tule yhteisön ulkopuolelta vaan yhteisön keskuudesta. Jos uhri ylipäättään tunnistaa raiskauksen ja kertoo siitä muille, yhteisö saattaa syyllistää tai rangaista uhria tapahtuneesta. Usein uhrilta tivataan, mitä hänellä oli päällään, tai hänen motiivejaan kyseenalaistetaan. Miespuolisten henkilöiden kokema seksuaalinen väkivalta jää myös raiskauksen myytin alle näkymättömiin. (Aaltonen, J. 2012. s. 133-137 Viitattu 26.02.2021)

Hyvä itsetunto on keskeinen ihmisen voimavara, joka toimii myös suojaavana tekijänä kaltoin- tai väärinkohdeksi tulemiselta. Hyvä itsetunto pitää kuitenkin rakentaa, sillä se ei ole synnynnäinen ominaisuus, ja sen kehittymiseen vaikuttavat yksilön elämän kokemukset. Hyvä itsetunto ja omien vahvuuksien tunnistaminen auttavat nuorta kokemaan itsensä hyvän kohtelun ja huolenpidon arvoisena. Mikäli nuori kokee itsensä arvottomaksi ja hän kaipaa kovasti hyväksyntää, hän on

haavoittuvaisempi huonolle kohtelulle ja epäterveille ihmissuhteille, esimerkiksi groomingille. (Aaltonen, J. 2012. s. 20-21 Viitattu 26.02.2021)

UNESCO:n mukaan 12-15 -vuotiaiden nuorten tulisi myös tiedostaa internetin potentiaali toimia väylänä harmilliselle seksuaaliselle huomiolle ja sisällölle. Nuoren tulisi tunnistaa, että osa pornograafisesta materiaalista on vahingollista ja laitonta. Lisäksi nuoren on hyvä opetella turvallista internetin käyttöä ja haitallisen sisällön raportoimista. (UNESCO. 2018. s. 57 Viitattu 26.02.2021) Mediakasvatus käsittelee tähän liittyviä asioita tarkemmin, mutta esiin kannattaa nostaa grooming -ilmiö. Väestöliiton artikkelin (2018) mukaan, jos nuori ei tiedosta, millaisista asioista voi turvallisesti keskustella tuntemattomien tai puolittujen kanssa, he saattavat vastaila mahdollisen hyväksikäyttäjän kysymyksiin ja pyyntöihin velvollisuuden tunteesta tai ystävällisyyttään. Tällöin nuori ei välttämättä tunnista, että keskustelukumppani yrittää harmittomilta vaikuttavien kysymysten avulla muodostaa luottamussuhdetta, jota voi myöhemmin käyttää väärin. Tällaista prosessia kutsutaan alkuperäisen englannin kielisen sanan mukaan groomingiksi. Prosessi alkaa siitä, kun hyväksikäyttäjä tekeytyy nuoren ystäväksi ja ymmärtäväiseksi sekä luotettavaksi henkilöksi. Nuori kokee huomion ja kiinnostuksen lohdullisena, ja hyväksikäyttäjän on näin helpompaa vähitellen houkuttaa nuorta seksuaalisiin tekoihin. Myös lahjonta saattaa olla osa prosessia. Groomaukseen liittyy sopimuksen tai ”yhteisen salaisuuden” elementti, jonka avulla hyväksikäyttäjä pyrkii pitämään nuoren hiljaisena hyväksikäytöstä, ettei rikollinen toiminta paljastuisi muille. Nuoreen tai lapseen kohdistuva seksuaalisiin tekoihin houkutteleva on rangaistava rikos. Grooming tapahtuu yleensä aina, tai vähintään alkaa, internetin välityksellä. Tavallisimpia seksuaalisia tekoja, joihin hyväksikäyttäjä pyrkii, ovat seksuaaliset tai seksiin liittyvät keskustelut, paljastavat kuvat tai videot sekä itsetyydyttäminen nettikameran tai -puhelun välityksellä. Groomingista puhuttaessa ei voida korostaa tarpeeksi, kuinka pitkäjänteinen prosessi on, ja luottamussuhteen rakentaminen voi vaikuttaa hyvin harmittomalta aluksi. (Väestöliitto. 2018. Viitattu 26.02.2021)

Yhdistyneiden kansakuntien kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestön (2018) mukaan 12-15 -vuotiaiden nuorten on tarkoituksen mukaista ymmärtää, että seksuaalisten tekojen tai seksin vaihtaminen rahaan tai tavarahan (transactional sexual activity) on terveydelle ja hyvinvoinnille haitallista, ja voi vääristää ihmissuhteen voimadynamiikkaa. UNESCO korostaa myös kykyä vastuulliseen päätöksentekoon, jota täytyy tiettenkin nuoruuden aikana opetella. Nuoren on hyvä voimaantua kokemaan, että hän voi tehdä hyvinvointiaan ja turvallisuuttaan suojaavia ja edistäviä päätöksiä

itse, eikä päätöksenteko ole esimerkiksi kumppanin tai ulkopuolisen käsissä. (UNESCO. 2018. s. 72 Viitattu 26.02.2021)

Esimerkki tilanteesta, jolloin päätöksenteko henkilön turvallisuudesta on osittain tai kokonaan toisella henkilöllä, ovat väkivaltaiset seurustelu- ja parisuhteet. Väkivaltaisissa parisuhteissa valtasuhde on usein epätasapainossa. Aaltosen (2012) mukaan seurusteluväkivalta on maailmanlaajuinen ongelma, joka ei tarkoita pelkästään fyysistä väkivaltaa. Muita muotoja ovat henkinen, seksuaalinen, taloudellinen ja uskonnollinen väkivalta. Turvataitokasvatuksen sisältöön kuuluu näiden eri väkivallan muotojen esille tuominen ja tunnistamisen opetus. Erityisesti seksuaaliseen väkivaltaan liittyvä väkivallan maalaaminen väärinymmärrykseksi, kiintymykseksi tai hallinnan menetykseksi, joka johtui uhrin ”provosoivasta käyttäytymisestä”. Seurustelusuhteesta lähteminen voi olla vaikeaa, jos kumppanilla on vahva sosiaalinen status uhrin ystävä- tai lähipiirissä. Väkivaltainen kumppani voi piilotella huonoa kohtelua muilta kontrolloimalla omaa käyttäytymistään. Muiden seurassa hän saattaa vaikuttaa ihannekumppanilta, mutta intiimissä ympäristössä käyttäytyä aivan toisin. Nuoret kokevat asiasta puhumisen usein hyvin hankalaksi, joten on tärkeää opetella seurustelun pelisääntöjä ja vaikeista asioista puhumista ennaltaehkäisevästi. (Aaltonen, J. 2012. s. 121-125 Viitattu 26.02.2021) Turvataitokasvatus antaa nuorille työvälineitä tunnistaa ja ilmaista seksuaaliväkivaltaan liittyviä asioita ja tapahtumia. Ennaltaehkäisevät tulokset ovat toivottavimpia, mutta osa laadukasta turvataitokasvatusta on antaa nuorille valmius kohdata ja käsitellä negatiivisia asioita ja tapahtumia, mikäli niitä kohtaa. Avun hakemisen merkitystä ei voi koskaan korostaa liikaa.

4 SEKSUAALISUUS JA TASA-ARVO

World Health Organization (WHO) määrittelee seksuaalisuuden käsittävän sukupuolen, sukupuoli-roolit, sukupuoli-identiteetin, seksuaalisen suuntautumisen, erotiikan, intiimit suhteet, lisääntymisen sekä mielihyvän. Seksuaalisuuden ilmenemismuotoja ovat muun muassa halut, ajatukset, uskomukset, fantasiat, asenteet, käyttäytyminen, seksuaalisuuden harjoittaminen, roolit sekä suhteet. (WHO, 2010. Viitattu 19.03.2019.)

Bildjuschkin ja Ruuhilahti tarkastelevat kirjassaan *Selkee!* seksuaalisuutta kaikista ihmisen ulottuvuuksista käsin, sillä seksuaalisuus vaikuttaa ja on osa kaikkea ihmisessä. Näitä osa-alueita ovat ainakin psyykinen, henkinen, sosiaalinen sekä fyysinen, anatominen, biologinen ja kehollinen ulottuvuus. Ihmisyden osa-alueet ovat kaiken aikaa yhteydessä toisiinsa, eikä niitä voida erottaa toisistaan. Seksuaalisuus on sidoksissa myös yksilöä ympäröivään maailmaan, historiaan, aikaan ja paikkaan. (Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti S. s. 115) Bildjuschkinin ja Ruuhilahden mukaan seksuaalisuuden kuvainnollisen selkärangan muodostavat ihmisen sukupuoli ja terveys sekä vuorovaikutus, joka voidaan jakaa yleiseen ja varhaiseen vuorovaikutukseen. Lapsen synnyttyä vauva ja vanhempi ovat useimmiten jo valmiita vuorovaikutukseen. Varhainen vuorovaikutus on aikuisten ihmissuhteiden pohja, ja sen aikana opimme, olemmeko merkityksellisiä ja rakastamisen arvoisia. Seksuaalisuutta tukevia tekijöitä ovat kasvatus, rakkaus, persoonallisuus ja erilaiset hyvät elämämpiirteet, kuten viisaus, rohkeus, kohtuullisuus, oikeudenmukaisuus ja ihmisyyt. Edellä mainittujen piirteiden on arveltu olevan universaaleja hyveitä. Näiden ajatellaan tukevan itsetuntemusta ja minuuden arvostamista, jotka osaltaan tukevat seksuaalisuutta. (Bildjuschkin, K.&Ruuhilahti S. s. 55, 81)

Bildjuschkin ja Ruuhilahti jatkavat, että seksuaalisuus voidaan teoriassa jakaa kolmeen eri kerrokseen; biologiaan, järkeen ja tunteisiin. Nämä kolme kerrosta voivat kehittyä saman yksilön kohdalla eri vaiheissa ja eri tahtia. Biologisesti ihminen kehittyy lapsesta murrosiän kautta sukukypsäksi aikuiseksi, ja samalla tutustuu uuteen kehoonsa, sen tuntemuksiin ja ominaisuuksiin. Tunteen tasolla tapahtuvat tunnekuohut, ja vuorovaikutus muiden ihmisten kanssa auttavat lasta tai nuorta kehittymään itsenäisemmäksi yksilöksi. Järjen kerroksella tapahtuu yksilön tietoinen prosessointi ja päätöksenteko. Tähän kuuluu asenteiden muokkautuminen, uskomukset, asioiden käsitteleminen ja riskiarviointi. Tasapainoinen henkilö pärjää ja osaa toimia lopulta kaikilla

kerroksilla, ja hänellä on hallinta ja käsitys seksuaalisuudestaan. (Bildjuschkin, K.&Ruuhilahti S. s. 19-20)

Tarkastellaan seksuaalisuuden kehittymistä seksuaalisuuden portaiksi kutsutun mallin avulla, jonka ovat kirjamuotoon koonneet Korteniemi-Poikela ja Cacciatore. Mallin on tarkoitus olla helposti lähestyttävä ja ymmärrettävä. Ikähaarukat ovat suuntaa antavia, ja kuvaavat lapsen- tai nuoren sisäistä kypsymistä, ei toimintaa. Seksuaalisuuden kehittymistä ei voida siis välttämättä mitata teoilla, vaan henkisellä ja psyykkisellä kypsyydellä, eikä kyseessä ole tehtävälisiä. (Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2015. s. 22) Ensimmäisellä seksuaalisuuden portaalla 0-4 -vuotias lapsi hyväksyy itsensä sellaisena kuin on, rakastaa itseään ja läheisiään, ja kaipaa paljon läheisyyttä. Vuorovaikutus aikuisen kanssa toimii lapsen näkökulmana maailmaan, ja lapsi oppii säätelemään tunteitaan aikuisen kautta. Lapsen sukupuolielinten koskettelu on kehoon tutustumista, eikä siihen tarvitse puuttua paheksuvasti. Lapsi oppii, mitä yksityisyyttä ja intimiteettiä koskevat sosiaaliset säännöt ovat. Toisella portaalla 3-8 -vuotias lapsi alkaa ihailua ja ihastua, ja rakkauden kohteena voi olla mikä tahansa asia tai henkilö. Tykkäämällä uusista lapsista ja aikuisista, kehittyvä lapsi rohkaistuu hakeutumaan uusiin ihmissuhteisiin. Ihastumisen ja tykkäämisen tunne on aitoa ja syvää, josta puuttuvat seksuaalisten tabujen ja oman hämmennyksen tuomat estot. Tunteiden osoittaminen saattaa olla siis rajatonta. (Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2015. s. 49-58)

Portaalla kolme lapsi on noin 3-9 -vuotias, ja on kiinnostunut oppimaan sukupuoleen ja kehoon liittyvistä asioista. Tässä iässä lapsi oppii ympäristöään heijastaen sukupuoliroolit ja niihin liittyvät arvot. Lapsi huomaa ja haluaa teoriassa toistaa ympärillään olevien aikuisten parisuhteita. Voimakkaat rakkauden tunteet kohdistuvat usein jompaankumpaan vanhempaan tai muuhun lähipiiriin aikuiseseen. Lapsella on halu omistaa rakkautensa kohde, ja tämän vuoksi lapsen on hyvä opetella järjen käyttöä rakkauden tunteen rinnalla. Lapsen ollessa noin 6-12 -vuotias hän kohdistaa ihastumisen tunteensa lähipiiriin ulkopuolelle niin sanottuun idoliin, esimerkiksi suosittuun muusikkoon. Lapsi kuvittelee ja leikkii ajatuksella, minkälaista olisi olla yhdessä ihastumisen kohteen kanssa. Etäältä ihaileminen on kuitenkin turvallista tunteiden kokemisen ja hallitsemisen harjoittelua, ja lapsi todennäköisesti vierastaisi todellista seurustelua, mikäli mahdollisuus siihen tulisi. Tulevaisuudesta haaveilu tapahtuu mielikuvituksellisesti, ja valmistaa lasta ajatukselle itsenäistymisestä. (Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2015. s. 59-67)

Lapsi alkaa idoliin ihastumisen jälkeen kaivata kumppania ikätovereistaan. Tälle portaalle astuminen voi tapahtua noin kahdeksasta ikävuodesta alkaen, tavallisimmin 8-13 -vuotiaana. Ihastumisen kohde on joku tuttu ihminen, esimerkiksi luokkatoveri. Ihastumisesta ei kuitenkaan kerrota ihastumisen kohteelle tai parhaalle kaverillekkaan. Lapsi tai nuori käsittelee tunnetta ensin omissa oloissaan, ja pohtii, miten voisi antaa hyvän kuvan itsestään ja herättää positiivista kiinnostusta toisessa ihmisessä. Portaalla ”tuttu ja kaverille kerrottu” lapsi tai nuori (noin 9-14 -vuotias) uskaltaa kertoa ihastumisestaan luottamalleen henkilölle, esimerkiksi ystävälle tai perheenjäsenelle. Lapsen tai nuoren puhuessa tunteistaan, hän asettaa itsensä haavoittuvaan asemaan, ja harjoittelee vuorovaikutteista tunteista puhumista. Luottamushenkilöltä odotetaan tukea ja mielipiteitä ihastumiseen liittyen. Läheisen mielipide ihastumisen kohteesta on tärkeää, ja positiivinen tuki helpottaa seuraavalle portaalle siirtymistä. (Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2015. s. 69-83)

Seitsemännellä portaalla noin 10-15 -vuotiaan nuoren oma seksuaalinen minäkuva on kehittynyt sen verran, että sitä voi tuoda hieman enemmän esille. Rohkeus tunteiden ilmaisemiseen on kasvanut, ja ihastumisesta kerrotaan nyt läheisten lisäksi tunteiden kohteelle itselleen. Nuorella on jo jonkinlainen kyky käsitellä pettymyksiä ja torjutuksi tulemista, vaikka se vaatiikin harjoittelua. Rakkaudenosoituksia opetellaan ottamaan myös vastaan muilta. Kun ihastumisen kohde, jolle tunteet on nyt paljastettu, osoittaa tuntevansa samoin, voi nuori halutessaan ryhtyä harjoittelemaan seurustelua. Kahdeksannella portaalla nuori on usein, noin 12-16 -vuotiaana, ryhtynyt purkamaan omia seksuaalisia jännitteitään itsetyydytyksen kautta. Kumppanin kanssa kosketus tapahtuu kuitenkin hyvin turvallisilla kehon alueilla. Tunteita osoitetaan kosketuksin, joita voivat olla esimerkiksi käsistä piteleminen. Kumppanin kanssa harjoitellaan vuorovaikutusta, itsensä ja toisen kunnioittamista sekä kumppanuudesta eroamista. (Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2015. s. 85-99)

Nuoren ollessa noin 14-18 -vuotias halutaan turvallisemmista kosketuksista siirtyä lähemmäs seksuaalista kontaktia. Nuori kykenee vastaanottamaan ja antamaan läheisyyttä, jossa ollaan tiiviissä kontaktissa toisen kehoa vasten. Kosketuksessa on selvä seksuaalinen sävy, ja esimerkiksi suutelemista harjoitellaan. Nuori ei kuitenkaan ole vielä halukas riisuutumaan, ja vaatteet päällä tapahtuva läheisyys riittää hyvin ja on jännittävää. Toiseksi viimeisellä portaalla, noin 15-20 -vuotiaana nuori osaa arvioida, mikä tuntuu hyvältä, ja kykenee hallitsemaan omaa toimintaansa ja tunteitaan. Kumppanin toiveita ja haluja kunnioitetaan, ja tämän kanssa halutaan jakaa mielihyvää kosketuksen kautta. Tällä portaalla yhdyntä ei ole toiminnan tavoite tai tarkoitus. Hyväilyseksi

valmistaa yhdynnälle, mutta on on myös itsessään nautinnollista ja arvokasta. (Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2015. s. 100-114)

Seksuaalisuuden portaat -mallin viimeisessä osiossa on esitetty noin 16-25 -vuotias nuori tai nuori aikuinen, jolla on tarvittavat taidot ja halukkuus tavoitella rakastelua oman seksuaalisen suuntautumisensa mukaisesti. Hyväilyseksin ja rakastelun erot ovat näkökulmasta riippuvaisia, ja kaksi eri henkilöä voivat kokea saman toiminnan eri tavoin. Seksuaalisuudesta ei voida puhua koskaan ”valmiina”, mutta tällä portaalla nuorella aikuisella on tärkeimmät rakasteluun liittyvät taidot. Kyse ei ole siis toiminnasta, vaan valmiudesta intiimiin kokemukseen, asialliseen ja huomioon ottavaan vuorovaikutukseen sekä vastuullisuuteen omasta ja kumppanin seksuaaliterveydestä. Osa ihmisistä ei koskaan löydä tai etsi kumppania, jonka kanssa on valmis jakamaan seksuaalisuutensa. (Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2015. s. 116-122)

Merkittävä osa seksuaalisuutta ilmiönä on sen moninaisuus. Tämän tekstin kontekstissa voidaan puhua seksuaalisen suuntautumisen lisäksi sukupuolen moninaisuudesta, johon palaamme myöhemmin. Bildjuschkinin ja Ruuhilahden (2010) mukaan seksuaalisella suuntautumisella tarkoitetaan yksilön kykyä kiinnostua emotionaalisesti tai eroottisesti muista ihmisistä heidän sukupuolensa huomioon ottaen. Suurin osa ihmisistä kertovat olevansa heteroseksuaaleja eli tuntevat vetoa ja kiinnostusta vastakkaista sukupuolta kohtaan. Heteroseksuaalisuuden rinnalla on olemassa seksuaalivähemmistöjen monipuolinen kirjo, jonka arvioidaan vuonna 2010 kattavan noin 5-15 % väestöstä. Seksuaalivähemmistöt käyttävät määritteleviä sanoja ja sanastoa, kuten homoseksuaali tai lesbo, ja osa kokee tämän määrittelyn turvalliseksi. Toisille tällainen jaottelu näyttyy kuitenkin keinotekoisena ja rajoittavana. Erilaisia näkemyksiä on myös siitä, kuvaako sanasto tekoja ja toimintaa vai tunteita ja fantasioita. Sanaston merkitys on siis hyvinkin yksilöllistä, ja sen vuoksi on muistettava, että jokaisella on oikeus määritellä tai olla määrittelemättä itse itsensä. (Bildjuschkin K. & Ruuhilahti S. 2010. s. 89-90)

Seta ry:n (2020) mukaan heteroseksuaaliseksi voi itsensä halutessaan määritellä henkilö, jonka seksuaalinen suuntautuminen kohdistuu muuta kuin samaa sukupuolta olevaan ihmiseen. Tavallisimmin kyseessä on nainen tai mies, mutta myös muun sukupuoliset voivat identifioitua heteroksi. Homoseksuaalin henkilön seksuaalinen suuntautuminen kohdistuu samaa sukupuolta olevaan henkilöön. Yleisessä kielessä on tullut tavaksi eritellä homoseksuaalit homoiksi ja lesboiksi riippuen henkilön sukupuolesta. Tämä ei kuitenkaan ole täysin vedenpitävä tapa, sillä myös muun sukupuolinen voi olla homoseksuaalinen. Hetero- ja homoseksuaaleja yhdistää

monoseksuaalisuus, joka tarkoittaa seksuaalista tai emotionaalista vetoa yhtä tiettyä sukupuolta olevia henkilöitä kohtaan. Monoseksuaalisuus on tässä tapauksessa eräänlainen yläkäsite homo- ja heteroseksuaaleille. Polyseksuaalisuus tarkoittaa seksuaalista suuntautumista useampaan kuin yhteen sukupuoleen. Pan- ja biseksuaalisuus ovat polyseksuaalisuuden alakäsitteitä, ja näiden merkitykset ovat osittain päällekkäisiä. Panseksuaalinen ihminen ei koe sukupuolen vaikuttavan siihen, ketä kohtaan hän kokee seksuaalista tai emotionaalista vetoa. Biseksuaali toisaalta kokee seksuaalista tai emotionaalista vetoa sekä samaa että eri sukupuolta olevia kohtaan. Näiden käsitteiden rinnalla toimivat myös andro- ja femiseksuaalisuus, joiden kohdalla seksuaalisen suuntautumisen kohteen sukupuolella ei ole väliä. Kokija on kuitenkin viehätynyt enemmän joko feminiinisydestä (femiseksuaalisuus) tai maskuliinisuudesta (androseksuaalisuus). Termit eivät määrittele kokijan tai viehätyksen kohteen sukupuolta, mikä voi olla merkityksellistä muunsukupuolisille henkilöille. (Seta Ry. 2020. Viitattu 21.02.2021.) Aseksuaalisuudella taas tarkoitetaan vähäistä tai kokonaan puuttuvaa motivaatiota seksuaaliseen kanssakäymiseen. Useat aseksuaalit kokevat, että on kyse ominaisuudesta, ja se täytyy erottaa haluttomuudesta, joka on seksuaalinen toimintahäiriö. Aseksuaalinen suuntautuminen voi sisältää sooloseksia ja mahdollisesti romanttisia ihmissuhteita, jotka eivät yleensä sisällä seksuaalista kanssakäymistä. (Ahtola, A; Forsström T. & Paalanen, T. 2019. s. 63. Viitattu 14.02.2021.)

Entä millaista on sateenkaarinuorten elämä Suomessa? Ja miten seksuaalinen suuntautuminen vaikuttaa yksilön hyvinvointiin? Euroopan unionin perusoikeusviraston kyselyn (2013) mukaan 19 % vastanneista Eurooppalaisista oli alle 18-vuotiaana kokenut negatiivista kohtelua koulutoveriltaan aina tai jatkuvasti, koska vastaaja kuului avoimesti seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Kysymykseen vastanneista 49 % koki negatiivista kohtelua koulutovereiltaan usein, ja vain 9 % vastasi etteivät he koskaan kohtaa negatiivista kohtelua tai kielenkäyttöä liittyen heidän seksuaalisuuteensa tai sukupuoli-identiteettiin. (European Union Agency for Fundamental Rights. 2013. s. 18 Viitattu 25.02.2021) Myös Katarina Alanko raportoi sateenkaarinuorten eli sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvoinnista vuoden 2014 selvityksessään. Sukupuolivähemmistöön kuuluviin henkilöihin voidaan ajatella kuuluvan muut kuin cissukupuoliset henkilöt, jotka identifioituvat syntymässä määriteltyyn sukupuoleen. Mielenterveydelliset haasteet ovat yleisempiä sateenkaarinuorten keskuudessa verrattuna cissukupuolisiksi ja heteroseksuaalisiksi identifioituihin nuoriin. Tämä liittyy todennäköisesti positiivisen minäkuvan muodostamisen haasteisiin, joita sateenkaarinuoret kohtaavat kasvaessa hetero- ja cisnormatiivisessa ympäristössä. He ovat myös todennäköisemmin kokeneet syrjintää. Tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että yleisimpiin ja vakiintuneimpiin

vähemmistöihin, kuten homo- ja biseksuaaleihin, kuuluvat nuoret voivat psyykkisesti paremmin verrattuna muihin vähemmistöihin. (Alanko, K. 2014. s.37-42 Viitattu 20.02.2021)

Samankaltaisia tuloksia nähdään vuoden 2019 kouluterveyskyselyn tuloksissa, joiden mukaan 8. ja 9. -luokalla olevista seksuaalivähemmistöjen edustajista vain 49 % koki olevansa tyytyväisiä elämäänsä, verrattuna heteroseksuaaleihin, joiden vastaava luku oli 79 %. Yksinäiseksi itsensä koki 27 % seksuaalivähemmistöön kuuluvista. Kuusi prosenttia heteroseksuaaleista vastasi oppimisyhteisön ilmapiirissä olevan ongelmia, kun taas seksuaalivähemmistöön kuuluvat kokivat ongelmia olevan yli kaksinkertaisesti (13 %). Seksuaalivähemmistöihin kuuluvista 43 % ilmoitti kokevansa terveydentilansa keskinkertaiseksi tai huonoksi, ja 32 % kertoi kokevansa kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta. Vastaavat luvut heteroseksuaaleilla olivat 18 % ja 10 %. Yli kaksi viikkoa kestänyttä masennusoireilua koki 41 % seksuaalivähemmistöistä ja 15% heteroista. Seksuaalista väkivaltaa oli kuluneen vuoden aikana kokenut 14 % seksuaalivähemmistöistä ja 6 % heteroista. Seksuaalisella suuntautumisella on siis yhteys nuoren hyvinvointiin, eikä se tapahdu tasa-arvoisesti. (Jokela, S; Luopa, P; Hyvärinen, A; Ruuska, T; Martelin, T. & Klemetti, R. 2020. s. 49-70 Viitattu 25.02.2021) Edellä mainitut kokemukset eivät liity vain Suomeen. Kansainvälisesti asiaa on tutkittu jo pitkään, mutta lisääntymässä määrin 2000-luvun puolella. Euroopan unionin perusoikeusviraston kyselyn (2013) mukaan keskimäärin 47 % seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvista henkilöistä kokivat vähemmistöasemaansa liittyvää syrjintää tai häirintää viimeisen vuoden aikana. Kyselyyn osallistui 28 Euroopan maata. Eri arvoista kohtelua tapahtuu useimmilla elämän alueilla, mutta syrjintää tapahtui erityisesti työ- ja kouluelämässä. Työelämän ulkopuolella syrjintää ja häirintää kohtasivat keskimäärin 39 % vastanneista. Vastaava luku Suomessa saman tutkimuksen mukaan oli 26 %. (European Union Agency for Fundamental Rights. 2013. s. 15 Viitattu 25.02.2021)

Kuten seksuaalisuudella ylipäätään, myös sukupuolella on useita eri ulottuvuuksia. Sukupuoli on ilmiö, jota on vaikea ymmärtää tarkastelematta sitä useista eri lähtökohdista. Eri näkökulmat ovat toisiinsa sidoksissa sekä toisistaan riippuvaisia. Sukupuolen näkökulmia voivat olla muun muassa kehollisuuden kokemus, kulttuuriset käsitykset, henkilökohtaiset tunteet ja sosiaaliset suhteet. Asiasta keskusteltaessa on otettava huomioon myös käytetty sanasto. Huomattava osa sanastosta sisältää latinasta peräisin olevan komponentin ”trans” (yli, toinen puoli, toiselle puolelle), joka ei välttämättä kuvaa todellisia sukupuolikokemuksia tyhjentävästi. Osa sanastosta on syntynyt yksilön itsensä käyttämänä määrittelykeskustelussa, osa lääketieteellisessä ympäristössä. (Ahtola, A; Forsström T. & Paalanen, T. 2019. s. 73-75) Bildjuschkin ja Ruuhilahti (2010) kuvailevat

sukupuolivähemmistöjä, joita ovat muun muassa, mutta ei tyhjentävästi, transvestisuus, transgenderiys ja transsukupuolisuus. Transsukupuolisen henkilön sukupuoli-identiteetti ei vastaa sitä sukupuolta, joksi hänet on syntymässä määritelty. Hänen kehollinen ulottuvuutensa voi siis olla esimerkiksi naisen, mutta hän tuntee ja kokee olevansa mies. Kun puhutaan ”sukupuolen korjaamisesta”, tarkoitetaan prosessia, jonka tavoite on muuttaa ihmisen kehollista ilmentymää vastaamaan lähemmin tämän sukupuoli-identiteettiä. Tällöin transsukupuolisen henkilön olisi helpompi tuntea kehonsa omaksi ja elää omaksi koetussa sukupuolestaan. Transgender henkilö puolestaan saattaa kokea olevansa täysin kaksijakoisen sukupuolinäkemyksen ulkopuolella, sekä nainen että mies tai jotain niiden väliltä. Osa transgender ihmisistä ovat tyytyväisiä sukupuolensa keholliseen ilmaisuun, ja osa voi haluta korjaushoitoja. Transvestiitti henkilö hyväksyy ja nauttii kehollisesta ulottuvuudestaan niin kuin se on syntymässä määritelty, mutta kokee itseensä kuuluvan feminiinisyyttä ja maskuliinisuuutta, ja haluaa toteuttaa molempia. Mieheksi itsensä kokeva voi siis ilmentää feminiinisyyttään pukeutumalla ajoittain tai usein naiseksi. (Bildjuschkin K. & Ruuhilahti S. 2010. s. 88 Viitattu 14.02.2021.)

Set ry:n (2020) mukaan intersukupuolisuudesta puhutaan viitteen luonnollisiin variaatioihin, joissa syntyneen lapsen sukupuolta ei voida yksiselitteisesti määritellä esimerkiksi ulkoisten sukupuolielinten tai kromosomien perusteella. Osa ihmisistä kuvaa intersukupuolisuudella sukupuoli-identiteettiään, kun taas osa kuvaa käsitteellä vain kehoaan ja sen ilmentymää. Juridisesta näkökulmasta lapselle kuitenkin kirjoitetaan ylös toinen juridisista sukupuolista lääkärin toimesta. Tähän ei vaadita leikkauksia tai hoitoja, ja määrittelystä sukupuolesta ei voida päätellä lapsen sukupuoli-identiteettiä. On hyvä myös ottaa huomioon käsite queer, joka on ajattelumalli, joka kyseenalaistaa yhteiskunnan asettaman sukupuoleen ja seksuaaliseen suuntautumiseen liittyviä normeja. Queer voi olla siis merkityksestään riippuen näkökulma tai henkilön identiteetti. Identiteettinä se merkitsee päätöstä olla määrittelemättä omaa sukupuoltaan tai seksuaalista suuntautumistaan. Sana on yleensä neutraali, mutta osa voi kokea sen myös loukkaavana sanan historian vuoksi. Englannin termi ”questioning” tai kirjain Q merkitsevät sukupuoli-identiteettiään tai seksuaalista suuntautumistaan pohtivaa henkilöä, joka ei ole vielä määritellyt itseään uudestaan. Tällainen henkilö voi myös tulevaisuudessa olla määrittelemättä itseään ollenkaan. (Seta ry. 2020. Viitattu 21.02.2021)

Pirkko Mäkinen avaa sukupuolivähemmistöihin kuuluvien kokemuksia vuoden 2012 selvityksessään, jossa keskityttiin sukupuolivähemmistöjen asemaan Suomessa. Yksi merkittävimmistä havainnoista oli näkymättömyys yhteiskunnassa ja sen rakenteissa, kuten

lainsäädännössä. Niin sanottua translakia (563/2002) lukuunottamatta sukupuolivähemmistöjä ei mainita spesifisti muissa syrjintään ja tasa-arvoon liittyvissä lainsäädännöissä, vaikka edellä mainittuja voidaan soveltaa sukupuolivähemmistöjä koskevaksi. Terminologian vakiintumattomuus nousee ongelmaksi, kun yhteiskunnan diskurssissa sukupuolivähemmistöt samaistetaan tai sisällytetään seksuaalivähemmistöihin kuuluvaksi. Näillä ihmisryhmillä on yhdistäviä tekijöitä, kuten lisääntynyt viharikosten uhka, mutta myös erilliset omat taakkansa, ja nämä ryhmät ansaitsevat omat asemansa tasa-arvokeskustelussa. (Mäkinen, P. 2012. s. 16-17 Viitattu 19.02.2021) Alangon (2014) mukaan sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret voivat psyykkisesti huonommin kuin cissukupuoliset vastaajat, mukaan lukien seksuaalivähemmistöön kuuluvat cissukupuoliset. Sukupuolivähemmistöön kuuluvan mahdollisuus ilmaista sukupuoltaan, kuten itse haluaa, korreloi positiivisesti vastaajan mielenterveydentilan kanssa. (Alanko, K. 2014. s.37-42 Viitattu 20.02.2021)

Mäkinen (2012) kirjoittaa myös nuorten näkökulmasta. Yleinen väärinkäsitys on, että sukupuoli-identiteetti tutkimuksiin voi hakeutua vasta 18-vuotiaana. Sosiaali- ja terveysministeriö kuitenkin katsoo lainsäädännön mahdollistavan sukupuolen lääketieteelliset ja korjaushoidot myös alaikäisille. Tarkennuksena ovat peruuttamattomat toimenpiteet, joita ei mahdollisteta alle 18-vuotiaille. Sukupuolivähemmistöt voivat kuitenkin kokea syrjintää myös terveydenhuollon ja opetuslaitosten taholta. On epäselvää, johtuuko epäasiallinen kohtelu ammattilaisten henkilökohtaisista asenteista, osaamisvajasta vai resurssien puutteesta. Nuoret ilmaisivat turhautumistaan siitä, että heidän harteilleen asetetaan ammattihenkilöiden valistusvastuu, jonka vuoksi heidän täytyy toistuvasti opettaa auktoriteettitahoa sukupuolivähemmistöistä. Nuorten omia syrjimiskokemuksia olivat esimerkiksi kiellot käyttää oman identiteettinsä mukaisia saniteettitiloja psykiatrian suljetulla osastolla tai turvakotiin pääsyn evääminen sillä perusteella, että nuori voi pukeutua väkivaltaisessa perheympäristössään syntymässä määritellyn sukupuolensa mukaisesti. Haastatelluista osa näkee ongelmaksi sen, että transsukupuolisuus on luokiteltu mielenterveyshäiriöksi vanhentuneessa ICD-10 -tautiluokituksessa. Esille tuodaan myös huoli transgender henkilöiden hoitoon pääsyn estymisestä tai viivästyisestä, sillä lääketiede operoi kaksinapaisen sukupuolikäsityksen mukaan, johon transgender henkilöt eivät yksiselitteisesti asetu. Nuoret kuitenkin kokevat asenteiden muuttuvan hiljalleen sallivimmaksi. (Mäkinen, P. 2012. s. 26-27 Viitattu 19.02.2021) Myös Alangon (2014) mukaan sateenkaarinnuoret kokivat, että kielteinen suhtautuminen heitä kohtaan oli tavallista opetuslaitosten sekä sosiaali- ja terveysalalla työskentelevien taholta. (Alanko, K. 2014. s.37-42 Viitattu 20.02.2021)

Sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten pahoinvoinnista kielivät myös vuoden 2019 kouluterveyskyselyn tulokset. Hieman aiemmin tekstissä käsitelimme seksuaalivähemmistöön kuuluvien nuorten vastauksia, mutta nyt keskitymme sukupuolivähemmistöön. Prosentuaaliset luvut saattavat vaikuttaa toistolta, mutta ne kertovat eri ryhmän hyvinvoinnista. Tulosten mukaan 8. ja 9. -luokalla olevista sukupuolivähemmistöjen edustajista 16 % oli kokenut seksuaaliväkivaltaa kuluneen vuoden aikana, ja 34 % oli kokenut häiritsevää seksuaalista ehdottelua tai ahdistelua. Vastaavat luvut cissukupuolisilla olivat 6 % ja 19 %. Sukupuolivähemmistöihin kuuluvat kokivat oppimisympäristössä olevan eniten ongelmia verrattuna kaikkiin muihin vastaajiin. 31 % sukupuolivähemmistöihin kuuluvista vastaajista koki kohtalaista tai vaikeaa ahdistuneisuutta, ja 43 % vastasi kokeneensa vähintään kaksi viikkoa kestänyttä masennusoireilua. Cissukupuolisista 12 % kokivat edellä kuvailtua ahdistuneisuutta ja 16 % masennusoireilua. Erot vaikeuksien ilmaantuvuudessa ovat siis huomattavia. Prosentuaalisesti cissukupuoliset tunsivat itsensä yksinäiseksi noin kolme kertaa vähemmän kuin sukupuolivähemmistöihin kuuluvat. 49 % sukupuolivähemmistöjen edustajista oli tyytyväisiä elämäänsä, kun taas cissukupuolisista 76 % koki niin. (Jokela, S; Luopa, P; Hyvärinen, A; Ruuska, T; Martelin, T. & Klemetti, R. 2020. s. 49-70 Viitattu 25.02.2021)

Edellä olemme käsitelleet sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen hyvinvointia ja siihen vaikuttavia asioita. Esille nousevat tutkimukset ja tilastot kertovat siitä, että vähemmistöön kuuluvan hyvinvointi on epäsuhtaisesti riippuvainen tämän asemasta yhteiskunnassa. Jotta ilmiötä voidaan tarkastella oikein, määritellään tässä vaiheessa tasa-arvo ja palataan sitten analysoimaan, mitkä asiat sen toteutumiseen vaikuttavat. Suomen YK-liiton (2018) mukaan tasa-arvo tarkoittaa henkilön yhdenvertaista arvoa ja asemaa sekä yksilönä että yhteiskunnan jäsenenä. Tasa-arvokeskustelulle keskeistä on tarkastella tasa-arvosuhteita yhteiskunnan eri ryhmien, kuten valtaväestön ja vähemmistöjen, välillä. Tasa-arvon tavoite sisältää jokaisen ihmisen samanarvoisuuden riippumatta yksilön ominaisuuksista, kuten ihon väristä, sukupuolesta, seksuaalisesta suuntautumisesta, kansallisesta alkuperästä, tai uskonnosta. Tällaisia ominaisuuksia ovat myös muun muassa poliittiset mielipiteet, yhteiskunnallinen asema ja varallisuus. Yhdistyneiden kansakuntien yksi ihmisoikeuksien julistuksen päätavoitteista on sukupuolten tasa-arvo. (Suomen YK-liitto, 2018. Viitattu 19.03.2019.)

Nuorten kohdalla tasa-arvo voi tarkoittaa esimerkiksi sukupuolten, seksuaalivähemmistöjen ja kansallisen taustan tasa-arvoa. Sosiaalisissa ympäristöissä, kuten kouluissa ja harrastuksissa, esille nousee tasa-arvo, tai sen puute. Opiskelija- tai oppilaskulttuureita muodostuu erilaisissa

instituutioissa opiskelevien tai työskentelevien nuorten ja aikuisten kesken. Opiskelijakulttuuriin sisältyy käytäntöjä, yhteisöllisyyttä sekä vuorovaikutustapoja. Kulttuureihin liittyy vakiintuneita käsityksiä, odotuksia ja oletuksia toivotusta käyttäytymisestä, johon sisältyy näkemyksiä esimerkiksi sukupuolesta ja seksuaalisesta suuntautumisesta. Yksilön ominaisuudet, kuten meikkaaminen, vaatetus, karvoitus, hiukset, silmälasit, ruumiin muodot ja tavat liikkua sekä puhua, ovat asioita, joissa sukupuoli asetetaan automaattisesti keskiöön. Eri opiskelijakulttuureissa tietyt toimintatavat ja ominaisuudet ovat toivottuja tai sallittuja ainoastaan toiselle sukupuolelle. Usea nuori tyttö pyrkii riittävään ennalta-asetettuun ”oikeanlaiseen” feminiinisyyteen, ja usea nuori poika riittävään ”oikeanlaiseen” maskuliinisuuteen muun muassa käyttäytymisessä ja itsensä ilmaisemisessa. Niitä, jotka toimivat ”väärin”, voidaan kiusata tai heidän kanssaan ei haluta olla. Kouluissa saatetaan vahvistaa ja toistaa stereotyyppisiä käsityksiä sukupuolten eroista, ellei koulun lähestymistapa ole sukupuolitietoista. Sukupuolten mukaista segregatiota voidaan purkaa, sekä tasavertaisuutta edistää, sukupuolitietoisella opetuksella. (THL, 2018b. 27.03.2019.) Tasa-arvobarometrissä vuodelta 2018 eriteltiin opetustoimintaan liittyvää tasa-arvoa. Sen mukaan kaikista vastanneista kolmannes oli sitä mieltä, että oppimateriaali sisälsi sukupuolistereotyyppioita. (Attila, H. & Pietiläinen, M. & Keski-Petäjä, M. & Hokka, P. & Nieminen, M. 2018. s.118. Viitattu 20.02.2021)

Ahtolan, Forsströmin ja Paalasan (2019) mukaan tasa-arvo- ja yhdenvertaisuuspolitiikka miellettiin pitkään liittyvän normatiiviseen kaksinaoiseen käsitykseen sukupuolesta. Tasa-arvokeskustelussa ei otettu huomioon sukupuolen moninaisuutta tai sukupuolikategorioiden sisäistä vaihtelua, ja tasa-arvo esitettiin vain naiskysymyksenä. Vasta 2010-luvulla sukupuolen moninaisuus on saanut tarvittavaa tilaa tasa-arvopolitiikassa. Normatiivisten käsitysten kriittinen tarkastelu ja sukupuolen moninaisuuden hyväksyminen ja kunnioittaminen ovat tärkeitä askelia tasa-arvon edistämiseksi. Edellä mainitut muutokset eivät kuitenkaan tarkoita, että perinteisiä sukupuolirooleja tai heteroseksuaalisuutta vähätellään, sillä nekin ovat osa moninaisuutta. (Ahtola, A; Forsström, T. & Paalanen, T. 2019. s. 58-59) Ruuhilahden ja Bildjuschkinin (2010) mukaan sukupuolinnormatiivisuudesta puhutaan, kun oletetaan kaikkien ihmisten asettuvan selväjakoisesti kahteen toisistaan selkeästi eroavaan sukupuolikategoriaan, ja heiltä voidaan tämän jaon perusteella olettaa tiettyjä ominaisuuksia. Normatiivisuuteen liittyy sanktion uhka, jolloin sukupuolierottelua torjuvaa yksilöä rangaistaan, ja normien mukaista sukupuoli-ilmaisua palkitaan. Kategoriointi tapahtuu lasten synnyttyä, jolloin heidät ulkoisten sukupuolielintensä perusteella jaetaan miehiin ja naisiin. Suurin osa suomalaisista ilmaisee aikuisuudessa sitä sukupuoli-identiteettiä, johon heidät on kasvatettu. Edellä mainittua kokemusta sukupuoli-identiteetistä ei

voida kuitenkaan sokeasti odottaa jokaiselta yksilöltä. Sukupuolen moninaisuudella tarkoitetaan kaikkien sukupuoli-identiteettien ja sukupuolen ilmaisun hyväksymistä, ja kaksinapaisen sukupuolikäsityksen torjumista. Sukupuolen moninaisuuteen sisältyvät yhtäläillä maskuliiniset miehet ja feminiiniset naiset kuin myös sukupuolivähemmistöjen edustajat. Moninaisuuden käsite ei siis torju ”perinteisiä” naisia ja miehiä, vaan normatiivisen sukupuolikäsityksen sanktiosysteemin. (Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti, S. 2010. s. 86-87 Viitattu 11.02.2021.)

Euroopan unionin perusoikeusviraston (2015) mukaan tasa-arvoisuutta edistävät lait ja säädökset ovat ensisijaisen tärkeitä seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen etujen ja tasa-arvoistamisen kannalta, mutta myös positiivista median ja vaikuttajien tarjoamaa edustusta pidetään hyvin merkittävänä vähemmistöjen hyvinvoinnin kannalta. Ryhmässä maita, joihin kuuluvat esimerkiksi Tanska ja Irlanti, todettiin olevan enemmän julkista hyväksyntää ja systemaattista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen hyvinvoinnin edistämistä. Ensimmäisen ryhmän maita verrattiin toiseen ryhmään, johon kuuluvien maiden todettiin hidastavan kyseessä olevien vähemmistöjen hyvinvoinnin paranemista. Vaikuttaa siltä, että maiden poliittinen ja yhteiskunnallinen katse on hyvin tietämätöntä sekä ennakkoluuloista seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä ja heidän tasa-arvoisuuttaan kohtaan. Suomen katsottiin kuuluvan tähän toiseen ryhmään muun muassa Puolan ja Romanian rinnalla. Kokonaisuudessaan tasa-arvoisuuden toteutumista estäviä tekijöitä olivat väestön ennakkoluulot, tuomitsevat asenteet, vajaavaiset resurssit ja järjestelmällisyyden puuttuminen. Tärkeäksi elementiksi nostetaan myös näkymättömyyden ja syrjinnän yhteys, jolloin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen näkymättömyys yhteiskunnassa johtaa päättäjien alhaiseen tietoisuuteen vähemmistöjen kohtaamista ongelmista ja haasteista. (European Union Agency for Fundamental Rights, 2015. s. 9-10 Viitattu 25.02.2021)

Tasa-arvosta puhuttaessa on myös erotettava sukupuolivähemmistöihin liittyvä diskurssi kaksinapaisen sukupuolikäsityksen nais- ja miessukupuolten aseisiin liittyvästä diskurssista. Sukupuolten tasa-arvoon liittyvä keskustelu ja tieteellinen tutkimus on ainakin toistaiseksi harmillisen cisnormatiivista, ja jättää usein ulkopuolelleen sukupuolen moninaisuuden. Tämän vuoksi myös tässä tekstissä sukupuolten tasa-arvoa käsitellään niin sanotusti vanhanaikaisesta näkökulmasta.

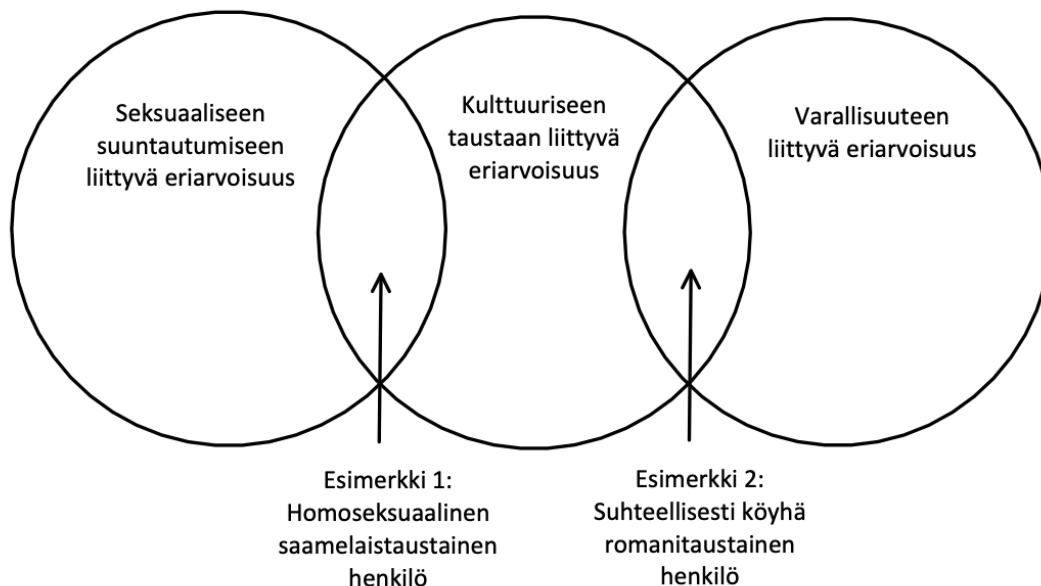
Tasa-arvobarometrin mukaan vain yksi viidestä naisesta ja vajaa puolet miehistä olivat sitä mieltä, että naiset ja miehet ovat tasa-arvoisia keskenään. Kaksi kolmesta vastanneista naisista ja puolet miehistä arvioivat, että miehillä on yhteiskunnassa edullisempi asema kuin naisilla. Noin 90 %

kaikista vastaajista koki naisten lisääntyneen näkyvyyden politiikassa olevan positiivinen muutos, ja edistävän monipuolista poliittista asiantuntemusta. Lievässä ristiriidassa ovat kuitenkin vastaajien asenteet, joiden mukaan naiset ja miehet eivät ole yhtä sopivia vastuullisiin tehtäviin kaikilla politiikan osa-alueilla. Tällaisen mielipiteen omasivat 48 % naisista ja 56 % miehistä. (Attila, H. & Pietiläinen, M. & Keski-Petäjä, M. & Hokka, P. & Nieminen, M. 2018. s.116-117. Viitattu 20.02.2021) Sukupuolten tasa-arvo vaikuttaa yksilön hyvinvointiin usealla eri tavalla, ja sitoutuu esimerkiksi seksuaaliseen hyvinvointiin seksuaalisen häirinnän kautta, jonka kohteeksi joutuvat useimmiten naiset. Seksuaalinen häirintä ja väkivalta on ehdottomasti oma ilmiönsä, ja sitä voidaan tarkastella ottamatta huomioon sukupuolta, tai nimenomaan miesten näkökulmasta. Ilmiö on kuitenkin niin sukupuolittunut, ettei sitä voida ohittaa sukupuolten tasa-arvoa käsiteltäessä. Puolet vuoden 2017 tasa-arvobarometrikyselyyn vastanneista naisista kertoivat kohdanneensa sukupuoleensa liittyvää ylimielistä tai vähättelevää suhtautumista. Vastaava luku miehillä oli 25 %. Vuosien 2015 ja 2017 välillä seksuaalista tai sukupuoleen liittyvää häirintää ja nimittelyä oli kokenut yli 50 % 15-35 -vuotiaista naisista. Kyselyn tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että naiset kokevat häirintää enimmäkseen miehiltä, kun taas miehiä häirinneiden henkilöiden sukupuoli jakautui tasaisemmin sekä miesten että naisten välille. Naisten kohtaama vähättely ja häirintä on siis huomattavasti miehiä enemmän sukupuolittunutta ja sukupuoleen liittyvää. (Attila, H. & Pietiläinen, M. & Keski-Petäjä, M. & Hokka, P. & Nieminen, M. 2018. s.116-117. Viitattu 20.02.2021) Huomioon otettavaa on kuitenkin se, että nuorten miesten itsemurhaluvut ovat 1970 -luvulta lähtien olleet selkeästi korkeammat kuin naisten, joka viestittää myös miespuolisten henkilöiden heikosta psyykkisestä hyvinvoinnista (Korpilahti, U. (toim.) 2018. s. 46 Viitattu 26.02.2021).

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan selvityksessä tyttöjen ja poikien suoriutumisesta koulussa todetaan, että sukupuolten välinen ero oppimistuloksissa on huomattavan selvä erityisesti perusopetuksen päättyessä 9.-luokan jälkeen. Tyttöjen ja poikien erot osaamisessa vaikuttavat olevan suurimmillaan niillä oppilailla, joiden osaaminen oli heikoimmalla pohjalla. Tyttöjen osaaminen oli parempaa erityisesti lukutaidossa ja luonnontieteissä. Matematiikassa sukupuolten ero ei ole yksiselitteinen, sillä tytöt menestyvät hieman poikia paremmin, mutta sukupuolten asenteet ja itseluottamus eivät heijasta tätä. Pojat olivat luottavaisempia ja itsevarmempia matematiikassa, kun taas tytöt olivat kiinnostuneempia äidinkielestä. Päätelämänä oli, että poikia tulisi rohkaista kehittämään lukutaitoaan, ja lukemaan myös vapaa-ajalla. Matematiikassa tulisi tukea tyttöjen itseluottamusta, ja vahvistaa poikien motivaatiota ja kiinnostusta, jonka havaittiin vähenevän enemmän kuin tyttöjen. Pöysän ja Kupiaisen toimittamassa selvityksessä havaittiin poikien kokevan vähemmän yhteisöllisyyttä ja yhteenkuuluvuutta kouluympäristöön ja he

kohtasivat myös enemmän kiusaamista kuin tytöt. Tasa-arvoinen kouluympäristö edellyttää tervettä yhteisöllisyyttä, ja tässä suhteessa poikien hyvinvointia tulisi edistää. (Pöysä, S. & Kupiainen, S. 2018. s. 2-3 Viitattu 21.02.2021.)

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (2020) mukaan tasa-arvokeskustelussa tulee ottaa huomioon, että käsiteltävät ilmiöt eivät tapahdu tyhjiössä, jossa yksilöllä voi olla ainoastaan yksi ominaisuus. Intersektionaalisuus tarkoittaa, että yhden henkilön asemaan yhteiskunnassa voi vaikuttaa useampi ominaisuus saman aikaisesti. Tasa-arvoa on tarkasteltu intersektionaalisesta näkökulmasta vähintään 1800-luvulta lähtien, jolloin Yhdysvalloissa asuvat tummaihoiset naisasianaiset kritisoivat yhteiskunnallista liikehdintää, joka ajoi naisten äänioikeutta pääasiassa valkoihoisille naisille. Tässä tilanteessa tummaihoisten ja valkoihoisten naisten kokemus sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä ovat keskenään erilaisia. (THL, 2020. Viitattu 07.02.2021.) On paljon henkilöitä, jotka elävät vähemmistössä vähemmistön sisällä. Esimerkiksi biseksuaalinen kehitysvammainen henkilö voi joutua syrjinnän kohteeksi sekä vammaisuutensa että seksuaalisen suuntautumisen vuoksi. Tällaisessa tilanteessa valtakulttuurin lisäksi vähemmistöryhmä voi syrjiä vähemmistön sisällä olevaa. (Ahtola, A; Forsström, T. & Paalanen, T. 2019. s. 66)



Kuva 1. Esimerkki intersektionaalisuudesta. Julia Moilanen, 07.02.2021.

Kuvassa 1 nähdään Venn-diagrammilla havainnollistettu esimerkki intersektionaalisuudesta. Henkilöt 1 ja 2 molemmat kohtaavat omaan kulttuuriseen taustaansa liittyvää eriarvoisuutta. He kumpikin kokevat kuitenkin myös toisenlaista eriarvoisuutta, jotka erottavat yksilöiden tilanteet

toisistaan. Henkilö 1 ei siis kohtaa varallisuuteen liittyvä eriarvoisuutta, eikä henkilö 2 kohtaa seksuaaliseen suuntautumiseen liittyvää eriarvoisuutta. Kuvan 1 esimerkkihenkilöiden kulttuuriset taustat on valittu Suomessa tunnistettujen kulttuuristen vähemmistöryhmien keskuudesta, jotka löytyvät Opetushallituksen sivuilta (Opetushallitus, 2020a. Viitattu 07.02.2021). Suhteellisella köyhyydellä tarkoitetaan tilannetta, jossa teollisuusmaan ihmisellä on huomattavasti vähemmän varallisuutta kuin maan asukkailla keskimäärin. Suhteellinen köyhyys erotetaan absoluuttisesta köyhyydestä, jolloin yksilön ravinnon ja asumisen vähimmäisedellytyksiä ei pystytä täyttämään. (Opetushallitus, 2020b. Viitattu 07.02.2021.) Rohkaisen jokaista laajentamaan käsitystään yksilön asemaan vaikuttavista elementeistä, ja tuomaan intersektionaalisen näkökulman tasa-arvokeskusteluun.

5 PROJEKTIN TAVOITE

Risto Pelinin (2020) mukaan projektiluontoinen toiminta voidaan lyhyesti määritellä tarkoittamaan työtä, jonka päämääränä on tuottaa kertaluontoinen tulos (Pelin, R. s. 18). Tämän määritelmän perusteella käytän tästä opinnäytetyöstä sanaa projekti, sillä sen tavoite on tuottaa kertaluontoinen tulos eli visuaalinen raportti. Usein myös tutkimusluontoisten opinnäytetöiden kohdalla puhutaan vain tutkimuksesta.

Projektini tavoite on tukea ja edistää nuorten seksuaaliterveyttä tuottamalla visuaalinen raportti seksuaali- ja turvataitokasvatusta edistäneestä toimintapäivästä. Raportti tulee yhteistyökumppanien käyttöön. Kyseessä on toiminnallinen opinnäytetyö, joka toteutetaan yhteistyössä Oulun ammattikorkeakoulun ja Kempeleen kunnan Kirkonkylän yhtenäiskoulun kanssa. Kempeleen kunta on tilannut Oulun ammattikorkeakoulun sosiaali- ja terveysalan opiskelijoilta opinnäytetyön toteutuksia tukemaan ja edistämään kunnan nuorten seksuaaliterveyttä ja turvataitoja. Suureen kokonaisuuteen kuuluu useita hoitotyön opiskelijoita, jotka toteuttavat projektiin liittyen useita opinnäytetöitä, joista muodostuu kokonaisuus. Visuaalisen raportin tietoperusta tiivistää keskeiset käsitteet napakaksi paketiksi, perustelee nuorten oikeuden seksuaaliterveyden edistämiseksi, sekä kuvaa seksuaali- ja turvataitokasvatuksen peruseriaatteita. Lisäksi raportti kuvailee toimintapäivän toteuttamisen kulkua ja sisältöä. Raportoinnin tukena käytetään havainnollistavia kuvia, jotka on otettu toimintapäivässä.

Opinnäytetyön kohderyhmiä ovat seksuaali- ja turvataitokasvatustyötä järjestävät tahot. Suoranaisesti raportista hyötyvät Kempeleen Kirkonkylän yhtenäiskoulun yhteistyökumppanit sekä Oulun ammattikorkeakoulun opettajat, joille raportti tarjoaa keinon arvioida järjestetyn toimintapäivän hyödyllisyyttä ja seksuaali- ja turvataitojen merkitystä. Lisäksi opinnäytetyön tietoperusta on hyödyllinen tiivis paketti tärkeää tietoa seksuaalisuudesta, tasa-arvosta ja turvataidoista, joista voivat oppia muut opiskelijat sekä ammattihenkilöt. Raportin perusteella myös kuka tahansa seksuaali- ja turvataitokasvatusta toteuttava henkilö voi lähteä kehittämään toimintaa tai saada idean tutkia asiaa tarkemmin. Seksuaali- ja turvataitokasvatuksen kehittämisestä tulevaisuudessa hyötyvät lapset ja nuoret sekä heidän läheisensä.

6 PROJEKTIN TOTEUTTAMINEN

Oulun ammattikorkeakoulu ja Kempeleen kunta ovat järjestäneet useita kertoja erilaisia yhteistyöprojekteja, jotka toimivat opiskelijoiden oppimiskokemuksina sekä edistävät kunnan asukkaiden hyvinvointia. Nuorten hyvinvointi on asia, johon on aina syytä panostaa, ja se sopii luontevasti kättilötyön raameihin. Kättilötyönopiskelijat ovat tulevaisuuden ammattilaisia, joiden osaamiseen sisältyy muun muassa lisääntymis- ja seksuaaliterveyden edistäminen, joka nousee tässä projektikokonaisuudessa vahvasti esille. Kempeleen kunnassa, kuten koko Suomessa, on ajankohtainen tarve nuorten seksuaali- ja turvataitojen edistämiseksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuoden 2019 kouluterveyskyselyn perusteella Kempeleen kunnassa peruskoulun 8. ja 9. luokkaa käyvistä tytöistä 28 % ja 5 % pojista oli viimeisen vuoden aikana kokenut seksuaalista häirintää tai ahdistelua. 25 % tytöistä ja 5 % pojista myös ilmoittaa kohdanneensa seksuaalista häirintää tai ahdistelua internetissä, ja vain 15 % vastanneista kertoi luottamalleen aikuiselle häirinnästä tai väkivallasta. (THL, 2019. Viitattu 29.01.2021) Koska vain pieni osa nuorista tuo kokemansa häirinnän ja väkivallan oma-aloitteisesti esille, täytyy seksuaali- ja turvataitokasvatus tuoda heidän luokseen. Edellä mainittujen toteuttaminen on myös nuorten oikeus, kuten tietoperustassa on perusteltu. On siis varsin sopivaa, että kättilöopiskelijat toteuttavat seksuaali- ja turvataitokasvatusta sitä tarvitseville nuorille, ja tämä onkin projektikokonaisuuden tausta.

Opinnäytetyön prosessi käynnistyi vuoden 2018 syyslukukaudella, jolloin Oulun ammattikorkeakoulu esitteli opiskelijoille mahdollisia opinnäytetyönaiheita, joista minulle valikoitui osallistuminen tähän projektikokonaisuuteen. Täsmälliset raamit omalle osuudelleni muovautuivat ja muuttuivat syksyn ja kevään 2019 aikana. Alkuperäinen idea oli tuottaa visuaalista sisältöä itse toimintapäivään. Tämä oli tarkoitus toteuttaa postereina työparin kanssa. Työparini kuitenkin ilmoitti, ettei voi jatkaa projektissa henkilökohtaisten syiden vuoksi suunnitelmavaihetta pidemmälle. Aika- ja resurssipulan vuoksi päädyin ohjaajani luvalla tekemään muutoksia opinnäytetyön toteutumiseen. Tilanteen eläminen ja oma epävarmuuteni prosessin kulusta vaikuttivat työn laatuun ja aikatauluun. Suunnitelmavaiheen suoritin loppuun kuitenkin vuoden 2019 keväällä, ja osallistuin suunnitellusti toimintapäivään huhtikuussa. Opinnäytetyön suunnitelma sisälsi projektin lähtökohdat, tarkoituksen ja tavoitteet, kohderyhmän, aikataulun ja tietoperustaa nuorten seksuaaliterveydestä ja sen edistämisestä.

Opinnäytetyön toteuttamisvaihe sisälsi kameravälineistön hankinnan, toimintapäivään osallistumisen, kuvien siirron ja säilyttämisen, karsimisen sekä editoimisen. Toteuttamisvaiheeseen kuului myös tietoperustan laajentaminen viidestätoista sivusta hieman alle kolmeenkymmeneen. Kuvia toimintapäivästä minulla oli alun perin noin 180, joista lähdin karsimaan kuvia laadun ja sisällön perusteella. En ole itse kokenut valokuvaaja, ja järjestelmäkamera oli minulle suhteellisen uusi tuttavuus. Suunnitelmaani kuului tarkastaa kameran asetukset ennen toimintapäivän alkamista, ja tämä tehtiin parin testikuvan kanssa. Toimintapäivän tilat koostuivat kuitenkin liikuntasalista, ja tähän kuuluvista pukutiloista sekä koulun aulasta, joissa kaikissa oli toisistaan eroavat valaistusolosuhteet. En ollut ennakkoon ottanut huomioon tätä eroavaisuutta, ja kameran asetukset eivät tuottaneet laadukkaita kuvia kaikissa tiloissa. En ole tyytyväinen kuvien lopulliseen laatuun, mutta editoimisen ja runsaan valinnan varan avulla ne kuitenkin täyttävät tärkeimmän roolinsa. Keväällä 2020 tehtiin päätös ajoittaa raporttiosion työstäminen suunnitellusti keväälle 2021, jonka aikana tietoperustaa laajennettiin, visuaalinen raportti koottiin sekä arviointi- ja opponointivaihe suoritettiin. Aikataulun muutoksiin vaikuttivat muun muassa muut opintojen edistämiseen liittyvät suoritukset sekä työllistyminen.

Keskitytään tarkemmin aiheen rajaukseen ja tiedon laatuun. Mäkisen (2005) mukaan tieto on muuttumassa, ja sen määrä kasvaa kiihtyvällä tahdilla. Tietoa löytyy myös erilaisista ja monipuolisemmista lähteistä verrattuna aiempaan. Koska saatavilla on valtavasti informaatiota, on tiedonhaun merkitys korostunut tieteellisessä tutkimuksessa. Tiedon valitsemiseen liittyy olennaisen tiedon löytäminen suuremman tekstikokonaisuuden sisältä sekä tiedon laadun ja luotettavuuden arviointi. Tätä kutsutaan lähdekritiikiksi. Etenkin digitaalisessa muodossa oleva informaatio on saatavilla nopeilla hauilla, mikä tekee tiedosta myös helposti muokattavaa. Laajalla saatavuudella on kuitenkin myös positiivinen puoli. Tiedonhaku on nopeutunut, ja yksittäisen tiedonhakijan mahdollisuus hankkia tietoa on parantunut. Yksilö todennäköisesti osaa etsiä tietoa yksin ilman informaattikon tai kirjastonhoitajan apua. On kuitenkin huomattavaa, että tiedonhakijalta vaaditaan myös enemmän vastuuta kuin aiemmin, jotta hän osaa toimia eettisesti. Hän joutuu itse suunnittelemaan hakunsa. Ja joutuu itse arvioimaan, mitä valitsee saatavilla olevasta materiaalista työhönsä. (Mäkinen, O. 2005. s. 62) Koska tämä projekti ei ole kirjallisuuskatsaus, en ole tarkasti määritellyt tai rajannut hakukohteita. Olen kuitenkin koko prosessin ajan arvioinut tiedonlähteiden luotettavuutta ja relevanssia. Lähtökohtaisesti tietoa on lähdetty hakemaan Oulun ammattikorkeakoulun ja Oulun yliopiston yhteisestä kirjastosta ja tietokannasta, josta kaikki monografiat eli kirjat ovat lainattu. Lähteinä olen käyttänyt kurssikirjoja sekä muita teoksia. Mäkisen (2005) mukaan korkeakouluissa yleensä opettajat ja tutkijat valitsevat tarjolla olevan kirjallisuuden,

sillä he ovat alansa asiantuntijoita. Kirjastoissa pidetään huolta siitä, että opiskelijan saatavilla ovat tieteenalan peruskirjallisuus, aineistot ja tutkimukset. (Mäkinen, O. 2005. s. 65) Tavallisesti ammattikorkeakoulun opinnäytetyötä tehtäessä lähteeksi ei hyväksytä muita opinnäytetyöjulkaisuja. Tässä projektikokonaisuudessa on kuitenkin tehty poikkeus, jonka opinnäytetyön ohjaaja on hyväksynyt. Koska tämän raportin tarkoitus on realistisesti kuvata seksuaaliterveyttä edistävän toimintapäivän tapahtumia ja toimintaa, voidaan lähteenä käyttää samaan projektikokonaisuuteen osallistuneiden ryhmien opinnäytetöitä, jotta kuvaus on aidosti paikkaansapitävää. Esimerkki tällaisesta viittauksesta on toimintapäivän suunnitelleen ryhmän perustelu sille, miksi jokin tietty toimintatapa on valittu rastille. Tästä poikkeuksellisesta viittausmahdollisuudesta rajataan ehdottomasti pois töiden tietoperustaan liittyvä viittaaminen, johon ei ole perustetta. Viittaukset muihin opinnäytetöihin on asianmukaisesti esitetty tekstissä, ja ne koskevat vain toimintapäivään liittyviä asioita. Rastilla toimivien asiantuntijoiden tekemiin kirjallisuuskatsauksiin ei viitata.

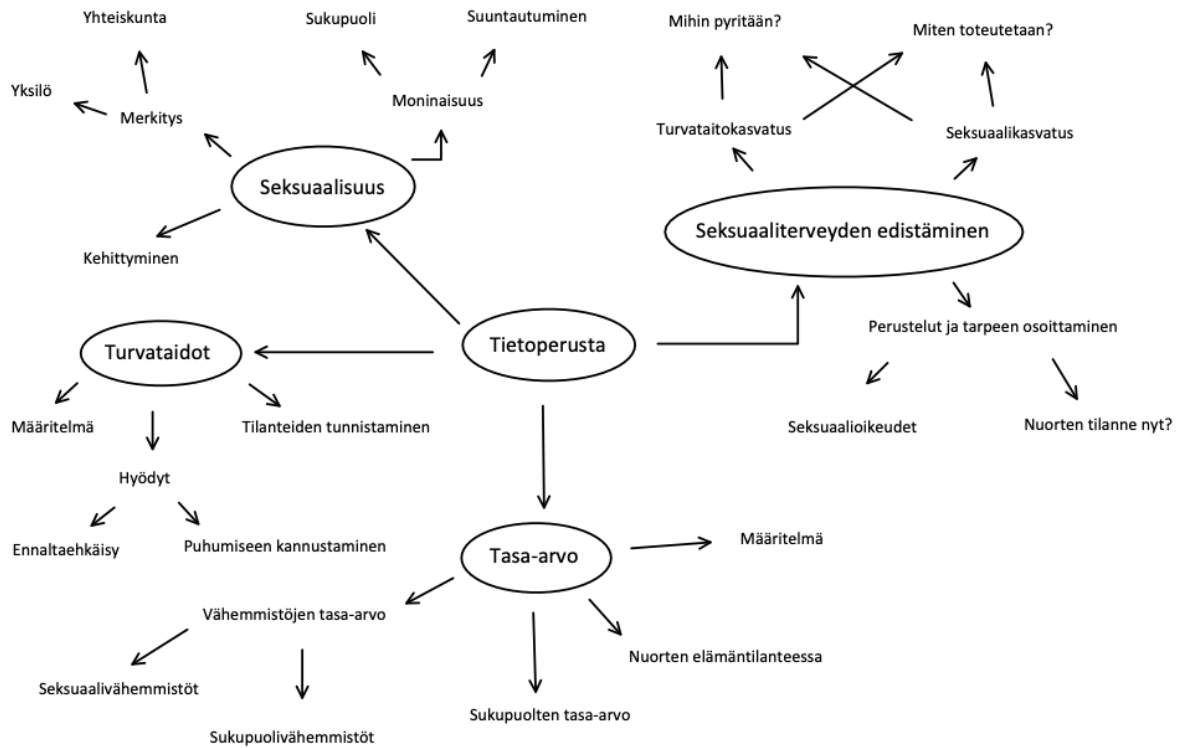
Eettisen viittauksen mukaisesti pyrin välttämään toissijaista viittaamista. Mikäli lukemassani julkaisussa oli kirjoittajan viittaama mielenkiintoinen lähde, etsin alkuperäislähteen luettavaksi itselleni. Tämä on mielestäni tärkeää, jotta saan itse kokonaiskäsityksen ja kontekstin aiheeseen. Rohkaisen myös tämän tekstin lukijaa tutustumaan lähdeluetteloon, sillä se sisältää useita mielenkiintoisia julkaisuja.

Digitaalisessa haussa lähdin liikkeelle ensisijaisesti tunnettujen ja luotettavien järjestöjen, laitosten ja säätiöiden omilta nettisivuilta. Tällaisia ovat muun muassa Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL), Väestöliitto ja World Health Organization (WHO). Digitaalisessa haussa vältin yleisesti arkikäytössä olevia hakukoneistoja, kuten Googlea tai Bingia. Kansainvälisiä tiedonlähteitä hakiessani, käytin Google Scholaria, joka tarjoaa tarkemmat hakumahdollisuudet verrattuna edellä mainittuihin vaihtoehtoihin. Hyödynsin myös Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen nettisivuilla olevaa lähdeluetteloa, joka sisältää spesifisti luotettavia kansainvälisiä lähteitä. Luettelosta poimin aiheeseeni relevantit lähteet liittyen lähinnä tasa-arvoon. Pyrin siihen, että kansainväliset tutkimukset on toteutettu Euroopassa, ja parhaimmillaan sisältävät eriteltyä dataa Suomesta. Tällöin tieto on mahdollisimman relevanttia. Perinteisten ja digitaalisten julkaisujen lisäksi olen hyödyntänyt tutkimuksia ja saatavilla olevaa dataa. Vuoden 2019 kouluterveyskyselystä on saatavilla dataa, jota voi itse analysoida valitsemalla tietyn kysymyksen tai vastaajien asuinalueen. Tulokset ovat siis kaikkien saatavilla. Tarkalleen Kempeleen kuntaa koskevissa tiedoissa olen itse tarkastellut kysymysten dataa valittuani tuloksista vain Kempeleen kunnan. Kirjoittaessani auki

vastausten prosentteja olen ottanut huomioon, että kysymykset voivat koostua useammasta osasta. Jos ensin kysytään, onko nuori kohdannut seksuaaliväkivaltaa, ja 5 % vastaa kyllä, kysytään näiltä viideltä prosentilta tarkentava kysymys. Tarkentavan kysymyksen vastaus voi olla, että 15 % kertoneensa kokemastaan seksuaaliväkivallasta aikuiselle. Tällaisessa tilanteessa ei voida kirjoittaa tulkinnaiksi, että 15 % kaikista nuorista kohtaa seksuaaliväkivaltaa ja kertoo siitä aikuiselle. Väärä päätelmä saa tilanteen näyttämään siltä, että 15 % nuorista kohtaa seksuaaliväkivaltaa. Tuon asian esille luotettavuuden kannalta, ja olen ottanut huomioon tämän ilmiön kirjoitusprosessissa. Suurinta osaa kouluterveyskyselyihin liittyvää tietoa en ole itse analysoinut, vaan viitannut ammattilaisten julkaisuihin aiheesta. Kouluterveyskyselyihin liittyviä lähteitä on siis useita, ja ne on merkitty asiallisesti sisältäen kirjoittajien nimet.

Mäkisen (2005) mukaan olennaisinta hakuprosessin alussa on tiedon tarpeen määrittäminen. Aiheen rajaaminen on hyvin tärkeää, jotta hakija voi tarkennetusti etsiä tietoa. Aiheen olennaisuus on tärkeää pitää mielessä. (Mäkinen, O. 2005. s. 62) Koska projektini aihe oli pääsääntöisesti valmiiksi määritelty yhteistyökumppaneiden taholta, ei aiheen rajaamiseen tai olennaisuuteen vaadittu projektin lähtökuopissa ponnisteluja. Omassa työssäni merkittäväksi aiheen ja olennaisuuden rajaukseksi nousi kuitenkin nuorten näkökulma. Projektin tietoperusta käsittelee kolmea aihetta, joiden perusteella seksuaaliterveyttä edistävä toimintapäivä on rakennettu. Käsitteet seksuaalisuus, tasa-arvo ja turvataidot on määritelty opinnäytetyön tilaajien eli Oulun ammattikorkeakoulun ja Kempeleen kunnan Kirkonkylän yhtenäiskoulun toimesta. Toimintapäivään osallistuva kohderyhmä koostuu 8. -luokkalaisista, joten aiheita on lähestytty nuorten näkökulmasta. Tasa-arvo, turvataidot ja seksuaalisuus vaikuttavat yksilöön koko elämänkaaren ajan, ja koskettavat kaikkia elämän vaiheita. Tietoperustaa käsitellään tässä tekstissä kuitenkin tarkemmin nuorten kehitysvaiheen osalta. Edellä mainitun lisäksi, rajaus, joka vaikuttaa tietoperustan rakentamiseen, on seksuaaliterveyden näkökulma. Seksuaalisuutta, turvataitoja ja tasa-arvoa käsitellään rajatulta laajuudelta, joka jättää ulkopuolelle muissa konteksteissa merkittäviä ulottuvuuksia. Esimerkiksi tasa-arvoon käsitteenä liittyy seksuaalivähemmistöjen lisäksi muun muassa kulttuuri- ja kielivähemmistöt sekä vammaiset. Opinnäytetyön laajuuden ja aiherajauksen vuoksi, tasa-arvoa käsitellään kuitenkin vain annetun aiheen, eli seksuaaliterveyden, raameissa. Kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin vaikuttavat kuitenkin monet asiat, joten intersektionaalisuudelle on oma kappaleensa. Seksuaaliterveyteen liittyvät tasa-arvoa koskevat asiat ovat siis vain palanen nuoren kokemusta, enkä voi tarpeeksi painottaa, että myös muut ominaisuudet vaikuttavat tasa-arvoisuuteen ja niihin on tärkeää kiinnittää huomiota. Mäkisen (2005) mukaan olennaisuuksien ja yhteyksien apuna voidaan käyttää niin sanottua

mindmap -tekniikkaa (Mäkinen, O. 2005. s. 63). Alla on esitelty projektin alussa tekemäni kartta, joka kuvaa asiasanojen ja aiheiden yhteyksiä.

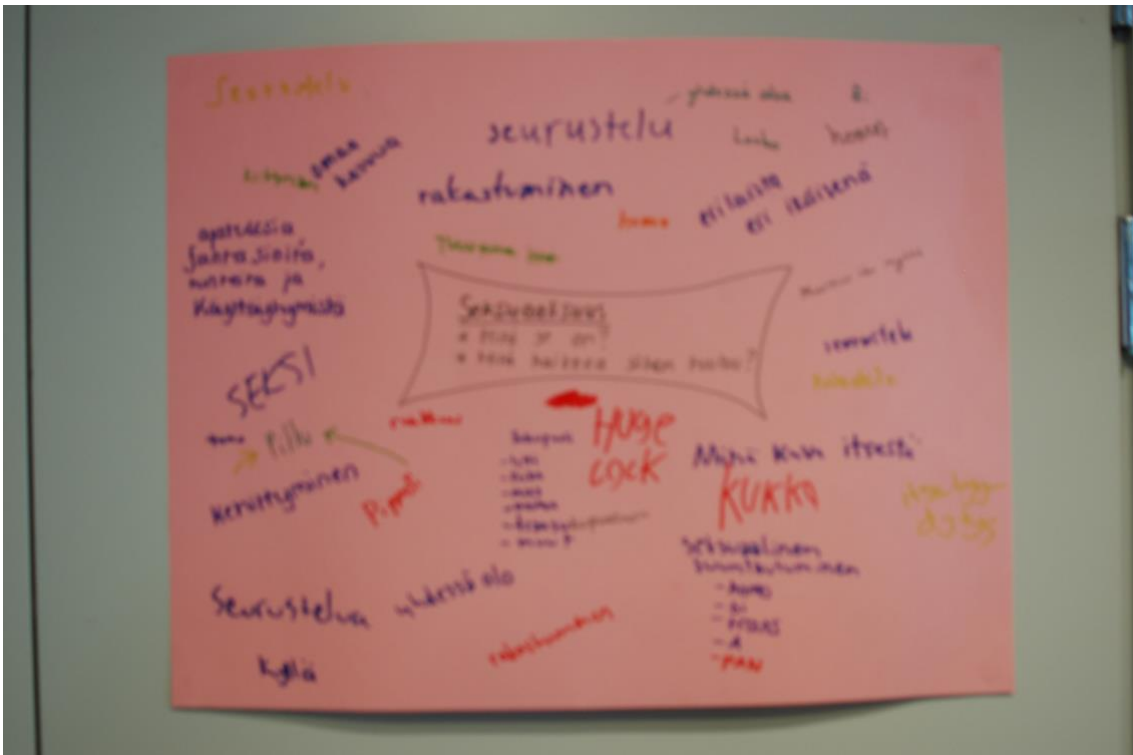


Kuva 2. Mindmap tietoperustan rakenteesta. Julia Moilanen, 2019.

Kuvassa 2 nähdään, kuinka tietoperustaa lähdettiin muodostamaan. Koen, että ajatuskartassa esitetyt sisällöt ovat löydettävissä tekstistä, ja tässä suhteessa onnistuin tietoperustan muodostamisessa hyvin. Kirjoitusprosessin aikana työstin seksuaalisuutta ja tasa-arvoa hyvin erillisinä käsitteinä, ja tasa-arvon alla olivat erikseen otsikot vähemmistöryhmien tasa-arvosta. Tietoperustan ollessa loppusuoralla päätin järjestellä tekstikokonaisuuden miellyttävämpään muotoon, jossa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemaa tasa-arvon toteutumista tarkasteltiin jo käsitteiden määrittelyn yhteydessä, eikä vasta paljon myöhemmin sirpaloituneesti. Koin ensimmäisen vaiheen kuitenkin hyvin tarpeelliseksi tiedonhaun ja kirjoittamisen selvyuden kannalta.

Eettisyyteen liittyvät myös laadulliset kriteerit. Kriteerejä tuottamalleni kuville olivat muun muassa kuvien selkeys, miellyttävä valotasapaino, relevanssi, rastin tai toiminnan kuvaaminen ja eettisyys. Kuvissa olevilta täysi-ikäisiltä korkeakouluopiskelijoilta kysyttiin sanallinen lupa kuvien ottamiseen ja julkaisemiseen. Osallistuvia nuoria koskien tehtiin päätös siitä, ettei kuvissa näy heidän

kasvojaan, jotta heitä ei voida selkeästi tunnistaa. Tein päätöksen myös siitä, että kierrän rasteja vastakkaiseen suuntaan, jotta en ole läsnä vain yhden ryhmän mukana, ja he saavat rauhan osallistua toimintapäivään. Rasteilla informoin oppilaita siitä, miksi olen paikalla sekä siitä, ettei kasvokuvia julkaista. Osa nuorista pyysi itse tulla kuvatuksi myös kasvoista, mutta sanallista lupaa ei vastaanotettu alaikäisiltä. Sellaiset kuvat, joissa nuorten kasvoja tuli vahingossa näkyviin poistettiin karsintaprosessissa. Myös kameran muisti pyyhdyttiin kuvista ennen sen palauttamista, jotta ulkopuolinen omistaja ei pääse käsiksi kuviin.



Kuva 3. Esimerkki hylätystä kuvasta. Julia Moilanen, 2019.

Kuvassa 3 nähdään, minkälainen kuva ei selkeästi läpäissyt laatukriteereitä. Vaikka posterin sisältö on relevanttia rastille 5, ei siitä ole hyötyä kuvan huonon tarkennuksen vuoksi. Suurimpia sanoja voi lukea, mutta kyseessä ei ole miellyttävä tai edustava kuva.

7 TOIMINTAPÄIVÄ

Toimintapäivän tarkoitus on täyttää alueellinen tarve seksuaaliterveyden opetuksesta 8. -luokkalaisille. Päivä toteutettiin huhtikuussa 2019 Kempeleen Kirkonkylän yhtenäiskoulun tiloissa. Toimintapäivään osallistui sataseitsemän 8. -luokkalaista oppilasta. Seksuaaliterveyden edistämisen välineenä hyödynnettiin toiminnallista ja keskustelevaa seksuaali- ja turvataitokasvatusta. Kokonaisuuteen kuului viisi rastia, jotka jokainen pienryhmä kävi läpi. Päivän organisoivat ja aikatauluttivat toimintapäivän suunnitellut opinnäytetyöryhmät. Kempeleen kunta on määrittellyt peruskoulun opetussuunnitelmassaan 8. -luokkalaisten terveystiedon sisällöiksi esimerkiksi seksuaalisuuden ja sen kehittymisen sekä turvallisuustaidot. Työtapoihin ja oppimisympäristöön on merkitty toteuttamistavaksi muun muassa toiminnalliset oppimismenetelmät, joita toimintapäivä hyödyntää. (Referoiden taulukkoa s.121. OPS, 2016. Viitattu 19.03.2019.)

Kemppaisen, Keräsen, Korven ja Pohjolan toimintapäivän yhteydessä teettämän kyselyn mukaan 70 % päivään osallistuneista oppilaista piti toimintapäivää hyödyllisenä, ja yli puolet (64 %) kokivat materiaalien tukevan heidän kehitystään. Toisaalta vain 56 % osallistujista vastasi oppineensa jotain uutta. Harva vastanneista tarkensi, mistä aiheista olisi halunnut saada lisää tietoa. (Kemppainen, K; Keränen, A; Korpi, P.&Pohjola, K. 2020. s. 36-37 Viitattu 25.03.2021) Edellä mainittu kysymys voi toisaalta heijastaa Kempeleen kunnan ja Kirkonkylän yhtenäiskoulun motivaatiota panostaa seksuaalikasvatuksen sisältöihin muualla opetuksessa. Pari oppilasta kommentoi päivän aikana, että rastien sisältöjä oltiin käsitelty jo terveystiedon tunneilla aiemmin. Tämä on toisaalta myös toivottavaa, sillä toimintapäivä pyrkii osallistamaan nuoria, ja keskustelua syntyy usein helpommin tutuista aiheista. Ideaalissa tilanteessa toiminnallisuus rohkaisee oivaltamaan uusia asioita, mutta myös syventämään aiemmin opittua tietoa.



Kuva 4. Toimintapäivän alkuinfo. Julia Moilanen, 2019.

7.1 Rasti 1 – Tasa-arvo

Ensimmäiseksi käsittelemme rastia, jonka aiheena on tasa-arvo. Kemppaisen, Keräsen, Korven ja Pohjolan (2020) mukaan rastille valittiin tasa-arvoon liittyviä aiheita, joita oppilaat saivat pohtia yhdessä rastin vetäjien kanssa. Havainnollistavana työkaluna käytettiin kuvamateriaalia, jotka näytettiin television kautta. Käytössä olivat kuvaparit, joiden tarkoitus oli herättää ajatuksia siitä, minkälaisia ennakkoluuloja ja tunnereaktioita nuorilla itsellään oli erilaisiin asioihin. Kuvien järjestykseen kiinnitettiin huomiota, jotta nuorten mielenkiinto pysyisi yllä. Kuvaparien avulla johdateltiin nuoria pohtimaan yksilön ominaisuuksien vaikutusta tasa-arvon toteutumiseen. Käsitellyjä ominaisuuksia olivat seksuaalinen suuntautuminen, ulkonäkö ja sukupuoli. Oppilaiden kanssa keskusteltiin muun muassa siitä, miksi naisoletettujen rintoja seksuaalisoidaan, mutta miesoletettujen ei. (Kemppainen, K; Keränen, A; Korpi, P.&Pohjola, K. 2020. s. 29 Viitattu 25.03.2021)



Kuva 5. Rastin 1 aiheena tasa-arvo. Julia Moilanen, 2019.

Kuvissa 5, 6 ja 7 nähdään rastin pitäjät keskustelemassa heijastetun kuvan henkilöiden seksuaalisesta suuntautumisesta ja tämän ominaisuuden vaikutuksesta heidän asemaansa yhteiskunnassa. Taustalla voidaan nähdä myös julisteita, joille on kerätty ajankohtaista tietoa nuorten luettavaksi. On tärkeää ymmärtää, ettei rastin toteutuminen tapahdu luennon kaltaisesti, vaan seksuaalikasvatus tapahtuu rastin pitäjien ja osallistuvien nuorten välisessä keskustelussa. Kuvat ovat tässä tapauksessa vain havainnollistava keino tarjota nuorille oivalluksia. Kuvaparit on rakennettu niin, että ensimmäiseksi näytetty kuva sisältää perinteisessä yhteiskunnassa hyväksyttävän asian, kuten heteroseksuaalisen pariskunnan, länsimaisen kauneuskäsityksen mukaisen naisen ja paidattoman miehen. Ensimmäisen kuvan kohdalla nuori ei todennäköisesti tunne esimerkiksi häkelymistä tai tuomitsevia tunteita. Kuvaparin toinen kuva kuitenkin sisältää yhteiskunnan ihanteiden tai sosiaalisten sääntöjen ulkopuolella olevan asian, kuten homoseksuaalisen pariskunnan, länsimaisen kauneuskäsityksen ulkopuolella olevan naisen ja paidattoman naisen. Koska ympäröivän yhteiskunnan negatiiviset asenteet ovat osittain jo juurtuneet nuoriin, he saattoivat tuntea vaivaantumista tai suvaitsemattomuutta kuvia kohtaan. Rastin olennainen merkitys on antaa nuorille mahdollisuus tutkia omia tunteitaan, miten ne

muodostuvat ja ovatko ne perusteltuja. On taito osata kyseenalaistaa omia ja yhteiskunnan tarjoamia normeja ja ennakkoluuloja, ja rastin tavoitteena on herättää nuorten valmius siihen. Jotta keskustelu olisi mahdollisimman avointa, muistuttivat rastin pitäjät siitä, ettei tässä turvallisessa tilanteessa myöskään tuomita nuorten ajatuksia. Jos nuori kertoi kokevansa ”homopariskunnan” näkemisen epämiellyttävänä, rastin pitäjät eivät tarttuneet asiaan syyllistävästi. Aiheista puhuttiin yhteiskunnallisella tasolla tai kuvissa esiintyvien henkilöiden kautta, jotta kasvatustilanteessa oleviin henkilöihin ei kohdistu negatiivisia tunteita. Tämä on erittäin tärkeä osa turvallista ilmapiiriä, jossa on lupa oppia ja jakaa ajatuksia.



Kuva 6. Rastin 1 aiheena tasa-arvo. Julia Moilanen, 2019.

Kemppaisen, Keräsen, Korven ja Pohjolan (2020) mukaan toinen setti kuvapareja esitettiin rinnakkain, jolloin nuoria pyydettiin avaamaan olettamuksia ihmisen ulkonäköön perustuen. Kysymyksiä olivat esimerkiksi ”Kumpi heistä on seksuaaliselta suuntautumiseltaan homo?” ja ”Kumpi heistä kärsii masennuksesta?” Tällä tavoin pyrittiin oivallukseen siitä, ettei muiden ominaisuuksia voida olettaa ulkonäön perusteella. (Kemppainen, K; Keränen, A; Korpi, P.&Pohjola, K. 2020. s. 30 Viitattu 25.03.2021) Rastilla käynyt henkilö voi myös sisäistää, ettei myöskään muilla ole perusteita leimata häntä itseään ulkonäön perusteella, eikä hänen ole pakko ilmaista identiteettiään ulkoisesti, ellei halua. Terve omanarvontunto ei ole itsestäänselvyys teini-ikäisille nuorille. On voimaannuttavaa kyetä sanomaan, että ansaitsee tasa-arvoista kohtelua perustellusti.

Tasa-arvosta voidaan puhua sekä yksilön että yhteiskunnan tasolla. Yhteiskunnan tasolla tapahtuvat muutokset ovat äärimmäisen tärkeitä ja esimerkiksi lainsäädännössä huomioon otettavat asiat heijastavat koko yhteiskunnan näkemystä niiden merkityksestä. Myös viihdeteollisuudesta ja mediasta puhuttaessa on kyse valtavasta koneistosta. Rastilla puhuttiin tasa-arvosta tietysti myös yhteiskunnallisella tasolla, mutta rastin tavoite on muutos pienemmällä skaalalla. Yksilötasolla tasa-arvo näyttäytyy mielestäni parhaiten ihmisten välisessä arkisessa kohtaamisessa. Henkilön käyttämä sanasto ja ei-verbaaliset viestit kertovat keskustelun toiselle osapuolelle, kuinka tasa-arvoisena häntä pidetään ja kohdellaan. Esimerkiksi hetero- ja cisnormatiivisuus nousevat päivittäin esille yksinkertaisissakin keskusteluissa. Tällä rastilla haluttiin kasvattaa nuorten kykyä tunnistaa normatiivisia oletuksia omassa ajattelussaan, ja korjaamaan niitä halutessaan. Toisin sanoen se tarkoittaa rohkaisua muutokseen yksilölähtöisesti. Jos osa rastilla käyneistä nuorista alkaa aktiivisemmin miettimään omaa suhtautumistaan muihin, voivat tavallisesti epätasa-arvoisessa asemassa olevat huomata eron kanssakäymisessä. Luokkatoveri, joka käyttää sanaa kumppani tyttö- tai poikaystävän sijasta, voi saada sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuuluvan nuoren tuntemaan itsensä nähdyksi ja relevantiksi. Pieniltä vaikuttavat positiiviset muutokset saavat merkittävämmän roolin, kun kokija kohtaa niitä yhä useammassa keskustelussa päivittäin.



Kuva 7. Rastin 1 aiheena tasa-arvo. Julia Moilanen, 2019.

7.2 Rastit 2 ja 3 – Seksuaalisuuden portaat ja moninaisuus



Kuva 8. Rastin 2 aiheena seksuaalisuus. Julia Moilanen, 2019.

Laivamaan, Pirneksen, Klasilan ja Mikkosen (2019) mukaan rastilla 2 haluttiin käydä läpi seksuaalisuuden kehittymistä seksuaalisuuden portaat -mallin kautta. Rastille osallistuville nuorille annettiin kutakin porrasta kuvaava tekstinpötkä, jotka heidän sitten tuli keskustellen asettaa oikeaan järjestykseen. Harjoitteen loppuksi vastaus tarkastettiin yhdessä rastien vetäjien kanssa. (Laivamaa, L; Pirnes, R; Klasila, J. & Mikkonen M. 2019. Viitattu 26.03.2021) Seksuaalisuuden portaita havainnollistettiin tilan seinälle kootulla portaikolla, joka nähdään kuvissa 8, 9, 10 ja 11. Seksuaalisuuden portaat olivat nuorille alustavasti tutut, sillä ne olivat sisältyneet opetussuunnitelmaan jo aiemmin.



Kuva 9. Rastin 2 aiheena seksuaalisuus. Julia Moilanen, 2019.



Kuva 10. Rastilla 2 aiheena seksuaalisuus. Julia Moilanen, 2019.

Osallistavia elementtejä tällä rastilla olivat tehtävänanto ja seksuaalisuuden kehityksen havainnollistaminen portaiden avulla, mikä tukee visuaalista oppijaa. Nuorilla oli mahdollisuus pohtia kuvausten järjestystä yhdessä. Rastien pitäjän myös muistuttivat, että portaiden ikähaitarit

ovat vain ohjeellisia, eikä kaikkien odoteta kehittyvän samaa tahtia vaan yksilöllisesti. Olennaista seksuaalisuuden kehittymisen opettamisessa on antaa nuorille työkaluja itsepohdintaan ja ymmärrykseen samalla tavoin kun kehon muutoksista puhuttaessa. Nuorten keskuudessa on tavallista vertailla omia kokemuksiaan muiden kokemuksiin. Jos nuori sisäistää jokaisen kehittyvän omaa tahtiaan, voi se parhaimmillaan lieventää mahdollisia painostuksen ja odotusten tunteita. Seksuaalisuuden kehittymisen ymmärtäminen voi myös edistää empatiaa ja ymmärrystä muita kohtaan.



Kuva 11. Rastin 2 aiheena seksuaalisuus. Julia Moilanen, 2019.

Laivamaan, Pirneksen, Klasilan ja Mikkosen (2019) mukaan rastilla 3 käsiteltiin seksuaalisuuden moninaisuutta visan avulla. Kysymykset kehittivät rastin suunnittelijat, mutta välineenä käytettiin yleistä Kahoot! -peliä, joka oli yläkoululaisille jo tuttu oppimisen väline. Rastilla käsiteltiin aihetta myös postereiden avulla. (Laivamaa, L; Pirnes, R; Klasila, J. & Mikkonen M. 2019. Viitattu 26.03.2021) Rastilla haluttiin esitellä ja avata seksuaalisen suuntautumisen ja sukupuolen moninaisuutta. Kuten tietoperustasta käy ilmi, vähemmistön näkyvyys tai näkymättömyys yhteiskunnassa vaikuttaa usein vähemmistöön kuuluvien hyvinvointiin. Pintapuolisesti tällä rastilla käytiin läpi moninaisuutta pääasiassa käsitteiden määrittelyn kautta. Esimerkiksi, mitä tarkoittavat asexuaalisuus tai transvestisyys. Syvemmillä tasolla käsitteiden läpi käyminen vaikuttaa kuitenkin nuorten ja heitä ympäröivien ihmisten hyvinvointiin. Vähemmistöön kuuluva tai identiteettiään etsivä nuori voi löytää moninaisista ryhmistä omansa, mikä voi olla todella merkittävää henkilölle, joka saattaa kokea olevansa yksin. Lisäksi on merkittävää, että myös

vähemmistöihin kuulumattomat henkilöt ovat tietoisia erilaisten identiteettien olemassaolosta. Mitä useampi henkilö väestöstä tunnistaa ja on tietoinen seksuaalisuuden ja sukupuolen moninaisuudesta, sitä relevantimmaksi ja nähdyksi vähemmistöihin kuuluvat voivat kokea itsensä ja identiteettinsä. Tällöin he eivät myöskään itse ole niin sanotussa valistusvastuussa, joka saattaa entisestään kuormittaa tilannetta, jossa keskustellaan henkilön identiteetistä.



Kuva 12. Rastin 3 aiheena moninaisuus. Julia Moilanen, 2019.

Toiminnallisia elementtejä tällä rastilla olivat visapeli sekä posterit. Postereiden idea oli samansuuntainen kuin rastin 2 portaiden. Oppilaiden tehtävänä oli yhdistää identiteettiryhmän kuvaelma sen symboliin. Vertaile, erottele ja yhdistä -tyylisissä tehtävissä olennaista on saada osallistujat vertailemaan erilaisia kuvauksia sekä niiden eroja ja yhtäläisyyksiä. Esimerkiksi homo- ja heteroseksuaalisuudessa ollaan molemmissa suuntautuneita pääasiassa vain yhteen sukupuoleen, mutta ne käsitteenä erottaa kokijan oma ja kohteen sukupuolet. Tällainen käsitteiden analysoiminen pidentää pohtimisaikaa verrattuna siihen, jos auktoriteetti vain sanallisesti käy läpi aiheet. Postereiden symbolit myös tukevat visuaalista oppijaa.



Kuva 13. Rastin 3 aiheena moninaisuus. Julia Moilanen, 2019.

7.3 Rasti 4 – Turvataidot

Kemppaisen, Keräsen, Korven ja Pohjolan (2020) mukaan turvataitorastin tavoitteena oli keskustella rastille osallistuvien nuorten kanssa grooming -ilmiöön liittyvistä kuvitteellisista tilanteista, ja niissä hyödynnettävistä turvataidoista. Rastin suunnittelijat loivat pohdintaa ja keskustelua herättävän tarinan 8. -luokkalaisesta kuvitteellisesta työstä, jonka kohtaamia tilanteita rastille osallistuvat nuoret pääsivät pohtimaan. Tilanteissa tulivat ilmi groomajan hyväksikäyttämät julkiset tiedot sosiaalisessa mediassa, kehon koskemattomuus, kuvien luvaton jakaminen ja identiteetin salaaminen internetissä. Osallistujien annettiin pohtia tilanteita vuorotellen pareissa, ja jokaisen aiheen purkamiseen varattiin aikaa. (Kemppainen, K; Keränen, A; Korpi, P.&Pohjola, K. 2020. s. 25-26 Viitattu 25.03.2021)



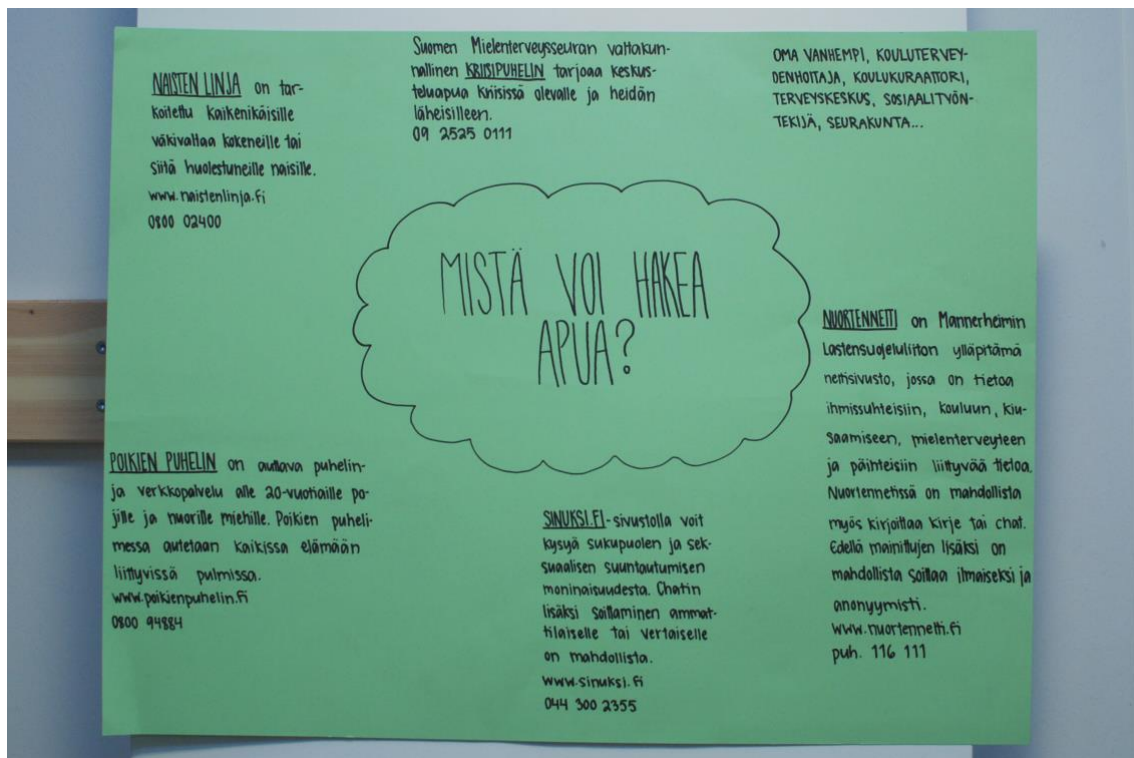
Kuva 14. Rastin 4 aiheena turvataidot. Julia Moilanen, 2019.

Kuvissa 14, 15 ja 16 nähdään rastien pitäjät ja ympäristö sekä aiheeseen liittyvät posterit. Kuvan numero 16 posterissa on tiivistetysti kerrottu, mistä ja miten hakea apua erilaisiin pulmiin. Rastilla jaettiin myös raskaudelta ja seksitaudeilta suojaavia kondomeja, joita nuoret saivat ottaa halutessaan. Kouluterveyskyselyn (2019) mukaan 22 % 8. ja 9. -luokkalaisista nuorista kertoi tarvitsevansa ilmaisia kondomeja (THL. 2019. Viitattu 21.02.2021).



Kuva 15. Rastilla 4 saatavilla ilmainen ehkäisymuoto. Julia Moilanen, 2019.

Rastilla toiminnallisen elementin muodostivat kuvitteelliset tilanteet, joiden kautta esimerkiksi grooming -ilmiötä ja seksuaalista häirintää pohdittiin. Kuvitteelliset tilanteet loivat myös turvallisen niin sanotun kolmannen osapuolen, jonka kautta turvallisuudesta ja turvataidoista pystyttiin puhumaan. Tällä tavoin kenenkään oppilaista tai rastin pitäjistä ei tarvinnut jakaa omia kokemuksiaan, ja liialti henkilökohtaistaa tilannetta. Analyttinen tilanteen tarkastelu vaatii tavallisesti hieman etäisyyttä siitä. Kahdessa tilanteessa yhdistettiin turvataitoihin myös mediakasvatus. Nuoria johdateltiin oivaltamaan, että oman sijainnin jakaminen julkisesti voi olla turvallisuusriski. Esimerkkitalanteessa nuorella oli päällä sosiaalisen mediasovelluksen karttatoiminto, jonka avulla groomaaja tiesi, missä nuori on, ja osasi ehdottaa tapaamista läheisen ostoskeskuksen pihalle. Viestinnästä puhuttiin myös tilanteessa, jossa nuori tutustui internetin kautta tuntemattomaan henkilöön, jonka profiilin mukaan tämä oli myös yläasteikäinen tyttö. Rastien pitäjät ja nuoret keskustelivat siitä, voiko henkilön identiteetistä olla varma. Myös turvallisesta yhteydenpidosta ja mahdollisesta tapaamisesta keskusteltiin. Taustalla ovat turvallisuuteen liittyvät asiat, joista puhumalla pyritään ennaltaehkäisemään mahdollista hyväksikäyttöä tai vaarallisia tilanteita.



Kuva 16. Rastilla 4 aiheena turvataidot. Julia Moilanen, 2019.

7.4 Rasti 5 – Haastattelu

Rasti viisi ei ole suoranaisesti olennainen osa seksuaali- tai turvataitokasvatusta, mutta aihe yhdistettiin toimintapäivään kehittämisen näkökulmasta. Konttilan, Könnin, Määttä, Pirneksen ja Pöyliön (2020) mukaan rastin tarkoituksena oli kartoittaa nuorten ajatuksia seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta. Tietoa voidaan tulevaisuudessa käyttää seksuaalikasvatustoiminnan kehittämiseen. Haastattelu toteutettiin learning cafe -mallilla, jolloin nuoret saivat vapaasti assosoiden vastata postereilla olleisiin kysymyksiin seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta. Vastaukset eivät suoranaisesti koske ainoastaan tätä tiettyä toimintapäivää, vaan laajasti myös koulun opetusta. (Konttila, A; Könni, M; Määttä, K; Pirnes, H. & Pöyliö, M. 2020. s.7, 22 Viitattu 29.03.2021)



Kuva 17. Rastilla 5 toteutettiin haastattelu. Julia Moilanen, 2019.

Konttilan, Könnin, Määtän, Pirneksen ja Pöyliön (2020) tulosten mukaan nuoret käsittävät seksuaalisuuden sekä fyysisenä että henkisenä asiana. Fyysisiä asioita seksuaalisuuteen liittyen olivat kehollisuus, sukupuoli ja sukupuoli-identiteetti sekä erilaiset fyysiset läheisyyden osoitukset, kuten suutelu ja itsetyydytys. Seksuaalisuuden henkisiä puolia olivat nuorten mielestä seksuaalisuuden kehittyminen, vuorovaikutus muiden kanssa sekä tunteet. Tulosten mukaan nuoret kokivat seksuaalikasvatuksen kiusalliseksi, mutta myös hyödylliseksi. Osa vastaajista koki koulun järjestämät tunnit tylsiksi, mutta kiitosta osoitettiin esimerkiksi konkreettisista opetusmateriaaleista. Nuoret kertoivat, että suurimman osan tiedostaan he saivat internetistä muun

muassa keskustelupalstoilta ja eri järjestöjen sivuilta. Porno ja pornosivustot nousivat myös vahvasti esille. Tietolähteinä toimivat myös läheiset ihmiset, kuten ystävät ja perhe. (Konttila, A; Könni, M; Määttä, K; Pirnes, H. & Pöyliö, M. 2020. s.27-29 Viitattu 29.03.2021)



Kuva 18. Rastilla 5 toteutettiin haastattelu. Julia Moilanen, 2019.

Haastattelu -rastilla kysyttiin myös seksuaalikasvatuksen kehittämisestä. Konttilan, Könnin, Määttän, Pirneksen ja Pöyliön (2020) tulosten mukaan nuoret kaipasivat erityisesti opetuksen ajankohtaistamista sekä täsmällisempää tietoa. Lisätietoa kaivattiin ehkäisystä, seksistä sekä sukupuolielimistä ja -identiteetistä. Käytännöllisiä asiantuntijaluentoja, jotka eivät sisällä saarnaamista, toivottiin. Useampi vastaus sisälsi myös viestin siitä, ettei vastannut nuori kaivannut enää enempää seksuaalikasvatusta. (Konttila, A; Könni, M; Määttä, K; Pirnes, H. & Pöyliö, M. 2020. s.30 Viitattu 29.03.2021)

Kuten rastilta saaduista vastauksista tulee ilmi, nuorten tarve seksuaalikasvatukselle vaihtelee hyvin paljon yksilöltä toiselle. Osa kokee tietävänsä jo kaiken tarvittavan, osalla on hyvin spesifejä kysymyksiä ja osa kaipaa käytännön apua esimerkiksi ehkäisyyn. On valitettavaa, että useille kymmenille nuorille suunnitellussa tapahtumassa täytyy aina tehdä jonkin verran kompromisseja toteutuksen suhteen. Seksuaalikasvatuksen toteuttamisessa, kuten kaikessa opetuksessa, pyritään aina mahdollisimman oppijälhtöiseen toteutukseen, mutta näin suuressa määrässä

ihmisiä tulee aina olemaan ääripäitä. Siksi onkin tärkeää, että seksuaali- ja turvataitokasvatus jakautuu tasaisesti koulun, kodin ja kolmannen osapuolen, kuten tällaisen tapahtumapäivän, välille. Tällöin jokaisella nuorella on mahdollisuus saada kasvatusta, joka on hieman yksilöllisempää. Toivottavasti on tapahtunut esimerkiksi niin, että toimintapäivään osallistunut nuori osaa tulevaisuudessa etsiä luotettavampaa ja tarkempaa tietoa häntä askarruttaviin asioihin. Tiedonlähteitä voivat olla esimerkiksi vanhemmat, koulun terveydenhoitaja tai luotettavat internetin tiedonlähteet.



Kuva 19. Rastilla 5 toteutettiin haastattelu. Julia Moilanen, 2019.

8 ARVIOINTI JA JATKOKEHITTÄMINEN

Kuten varmasti monelle muulle ensimmäistä korkeakoulututkintoa suorittavalle opiskelijalle, opinnäytetyö on yksi laajimpia tuottamiani kirjallisia töitä. Tekstin, aikataulun ja materiaalin koossa pitäminen on ollut haaste, mutta myös opettavaista. Prosessi on valmistanut minua mahdollisiin tuleviin projekteihin. Päälimmäisenä opetuksena pidän kokonaisuuksien pilkkomista helposti ymmärrettäviin osiin ja suunnitelmallisuuden merkitystä. Henkilökohtaisesti haastavinta minulle oli suunnitteluvaihe, jolloin iso osa prosessia oli yhteistyökumppaneiden antamien raamien täyttäminen, ja suuren kokonaisuuden järjelleminen käytännöllisiin osiin.

Aiheella on mielestäni olennainen yhteys kättilötyön ammattialaan ja asiantuntijuuteen. Usein kättilöt mielletään työskentelemään ainoastaan sairaaloissa tai hyvinvointikeskuksissa, mutta seksuaaliterveyden edistäminen ei rajoitu naisiin, lisääntymisikäisiin tai vastasyntyneisiin. Lapset ja nuoret ovat olennainen osa nykyistä ja tulevaa yhteisön hyvinvointia. Nuorten interneturvallisuuden on kiinnitetty huomiota 90-luvulta lähtien, mutta erityisesti 2010-luvulla sosiaalisen median kasvanut merkitys ajankohtaistaa aihetta. Seksuaali- ja turvataitokasvatuksen relevanssi nimenomaan Oulun alueella sai huomiota vuosien 2018 ja 2019 aikana tapahtuneiden seksuaalirikosten sarjan vuoksi. Suurin osa rikosten uhreista olivat tapahtumien aikaan alaikäisiä. Yhteisön kesken käytiin tiivistä keskustelua siitä, miten vastaavia rikoksien tapahtumista voidaan ennaltaehkäistä. Edellä mainitun keskustelun lisäksi aiheen ajankohtaisuutta tukee myös maailmanlaajuinen ilmiö #metoo, joka on vaikuttanut seksuaalirikoksia ja -häirintää koskeviin keskusteluihin vuodesta 2017 lähtien.

Opinnäytetyön tietoperusta on rakennettu keskeisten käsitteiden ympärille, ja se koostuu asiantuntijoiden tai tutkimusten osoittamasta tiedosta. Kaikki sisältö on mielestäni relevanttia, vaikka sisältö tuntuu välillä hyvin laajalta. Muun muassa seksuaalisuus on hyvin laaja käsite, josta on olemassa valtavasti näkökulmia, ja opinnäytetyössä se on vain yksi käsitteistä. Tietoperusta saavuttaa tavoitteensa määritellä työn keskeiset käsitteet. Aineistojen hankinta ja käsittely on riittävästi kuvattu ja rajattu ottaen huomioon, ettei kyseessä ole kirjallisuuskatsaus. Aineisto on pyritty keräämään vuosien 2010 ja 2021 väliltä, jotta se olisi tarpeeksi relevanttia. Satunnaisia lähteitä on käytetty vuosilta 2005 ja 2006.

Seksuaali- ja turvataitokasvatusta on hyvä kehittää edelleen eteenpäin. Asiakkaan ohjaaminen esimerkiksi erilaisissa hoitotyöntilanteissa ovat hoitotyön opiskelijoille tuttuja, mutta suurimalla

osalla opiskelijoista on yleensä hyvin vähän kokemusta luentojen tai valmennusten pitämisestä. Terveyden ja hyvinvoinnin ammattilaisilla ei tietenkään ole pedagogiikan asiantuntijuutta, ellei henkilö ole sitä erikseen opiskellut, minkä vuoksi seksuaali- ja turvataitokasvatuksen suunnittelu voi olla osittain haastavaa. Ymmärtääkseni toiminnalliset menetelmät opetuksessa ovat yleiselläkin tasolla edelleen kehittymässä, joten toimintapäivän suunnittelu voi olla opettajallekin hieman mukavuusalueen ulkopuolella. Tämän vuoksi olisi mielenkiintoista nähdä moniammatillisempi toteutus, jossa pedagoginen näkökulma tukee hyvinvoinnin edistämisen näkökulmaa. Myös mediakasvatuksen tuominen turvataitokasvatuksen rinnalle olisi mielenkiintoista, sillä sekin on osaamisala, josta hoitotyön ammattilaisilla on tavallisesti vain pintapuolinen tuntemus. Koska yksilöltä tai tietyn ammattiosaamisen saralta ei voida odottaa osaamista kaikesta, moniammatillisuus on erityisen merkittävää. Myös nuoret toivoivat lisää asiantuntijoiden luentoja opettajien pitämien oppituntien ja toimintapäivien lisäksi. Seksuaali- ja turvataitokasvatuksen suunnitteluun olisi myös hyvä osallistaa yhä aktiivisemmin nuoria, jotka ovat itse oman kokemuksensa asiantuntijoita.

LÄHTEET

Aaltonen, J. 2012. Turvataitoja nuorille. Viitattu 25.02.2021.
<https://thl.fi/documents/10531/124365/Opas%202012%2021.pdf>

Ahtola, A; Forsström, T. & Paalanen, T. 2019. Sexpon seksuaalipoliittinen ohjelma: Nautinnon aika. Viitattu 07.02.2021.

Alanko, K. & suomentanut Kaljunen O. Mitä kuuluu sateenkaari nuorille Suomessa? 2014. Viitattu 20.02.2021. <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/julkaisuja/sateenkaarinuori.pdf>

Attila, H. & Pietiläinen, M. & Keski-Petäjä, M. & Hokka, P. & Nieminen, M. 2018. Tasa-arvobarometri 2017. Viitattu 20.02.2021.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160920/STM_08_2018_Tasa-arvobarometri%202017_net.pdf?sequence=4&isAllowed=y

Bildjuschkin, Katriina (toim.) 2015. Seksuaalikasvatuksen tueksi. Viitattu 30.01.2021.
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/129742/TYÖ2016_35_web_korjattu.pdf?sequence=5

Bildjuschkin, K. & Ruuhilahti S. (toim.) 2010. Selkee! Viitattu 05.02.2021.

BzgA Federal Centre for Health Education, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL)&World Health Organisation (WHO) 2010. Seksuaalikasvatuksen standardit Euroopassa. Viitattu 30.01.2021.
<https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/80220/039844e2-c540-4e81-834e-6f11e0218246.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

European Union Agency for Fundamental Rights. 2013. European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey – Results at a glance. Viitattu 25.02.2021.
https://fra.europa.eu/sites/default/files/eu-lgbt-survey-results-at-a-glance_en.pdf

European Union Agency for Fundamental Rights. 2015. Professionally speaking: challenges to achieving equality for LGBT people. Viitattu 25.02.2021. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b2883478-f195-11e5-8529-01aa75ed71a1>

Halme, N; Hedman, L; Ikonen, R; Rajala, R. 2018. Lasten ja nuorten hyvinvointi 2017 : Kouluterveyskyselyn tuloksia. Viitattu 12.12.2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-115-7>

Ikonen, Riikka; Halme, Nina, 2018. Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja väkivalta: Kouluterveyskyselyn 2017 tuloksia. Viitattu 12.12.2018. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-091-4>

Jokela, S; Luopa, P; Hyvärinen, A; Ruuska, T; Martelin, T. & Klemetti, R. 2020. Sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien nuorten hyvinvointi - Kouluterveyskyselyn tuloksia 2019. Viitattu 25.02.2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140742/URN_ISBN_978-952-343-580-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Korpilahti, U. (toim.) 2018. Kansallisen lasten ja nuorten turvallisuuden edistämisen ohjelman tavoite- ja toimenpidesuunnitelma vuosille 2018-2025 – Osa I. Viitattu 26.02.2021. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136205/URN_ISBN_978-952-343-082-2.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Konttila, A; Könni, M; Määttä, K; Pirnes, H. & Pöyliö, M. 2020. ”Hassua puhua kikkeleistä” 8.-luokkalaisten käsityksiä ikäistensä seksuaalisuudesta ja seksuaalikasvatuksesta. Viitattu 29.03.2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-202005138727>

Kempeleen kunta. 2016. Opetussuunnitelma. Viitattu 19.03.2019. <https://www.kempele.fi/media/tiedostot/varhaiskasvatus-ja-opetus/perusopetus/opetussuunnitelmat/kempele-ops-2016-ainekohtaiset.pdf>

Kemppainen, K; Keränen, A; Korpi, P&Pohjola, K. 2020. Tasa-arvo, turvataidot ja turvataitokasvatus; Kahdeksaluokkalaisten nuorten terveyttä ja hyvinvointia edistämässä – Toiminnallinen oppinäytetyö. Viitattu 25.03.2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2020051912309>

Korteniemi-Poikela, E. & Cacciatore, R. 2015. Seksuaalisuuden portaat. Viitattu 07.02.2021.

Kokkonen Jolene, 2017. 8.-luokkalaisten tyttöjen seksuaalikäyttäytyminen ja seksuaaliterveystietämys. Viitattu 12.12.2018. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201706261239>

Laivamaa, L; Pirnes, R; Klasila, J. & Mikkonen M. 2019. Yläkouluikäisten nuorten terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen koulu yhteisössä – toiminnallinen opinnäytetyö. Viitattu 26.03.2021. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-202001171356>

Mäkinen, O. 2005. Tieteellisen kirjoittamisen ABC. Viitattu 20.02.2021.

Mäkinen, P. Selvitys sukupuolivähemmistöjen asemasta. 2012. Viitattu 19.02.2021. <https://tasa-arvo.fi/documents/25249985/34307235/Selvitys+sukupuolivahemmistojen+asemasta.pdf/4c84618f-8c6c-484f-a7e5-bfda8d06e9a6/Selvitys+sukupuolivahemmistojen+asemasta.pdf?t=1427981973600>

Oinas, M; Pietilä M. & Tuohino V. (toim.) 2020. Kysy, kohtaa ja kuuntele - Opas seksuaalisen houkuttelun ja seksuaaliväkivallan ennaltaehkäisyyn nuorisotyössä. Viitattu 26.02.2021. <https://koordinaatti.fi/system/files/2020-07/Kysyy%20kohtaa%20kuuntelee%20opas%20verkkoversio.pdf>

Opetushallitus, 2014. ePerusteet, Terveystieto. Viitattu 27.03.2019. <https://eperusteet.opintopolku.fi/#/fi/perusopetus/419550/vuosiluokkakokonaisuus/428782/oppiaine/478973>

Opetushallitus, 2020a. Kieli- ja kulttuurivähemmistöt. Viitattu 07.02.2021. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/kieli-ja-kulttuurivahemmistot#156e0410>

Opetushallitus, 2020b. Miina ja Ville, Opettajan aineisto : Köyhyys. Viitattu 07.02.2021. <https://www.oph.fi/fi/oppimateriaali/miina-ja-ville-opettajan-oppaita/miina-ville-ja-oikeudenmukaisuus-15#>

Pelastakaa Lapset ry. Lasten ja nuorten kokema seksuaalinen häirintä ja siihen liittyvä kiusaaminen digitaalisessa mediassa. 2018. Viitattu 20.02.2021. https://s3-eu-west-1.amazonaws.com/pelastakaalapset/main/2018/08/31131602/Sexting_raportti_web-002.pdf

Pelin, R. Projektijohtaminen Oy Risto Pelin. 2020. Projektihallinnan käsikirja. Viitattu 04.03.2021.

Pöysä, S & Kupiainen, Sirkku (toim.) 2018. Tytöt ja pojat koulussa - Miten selittää poikien heikko suoriutuminen peruskoulussa? Viitattu 21.02.2021.

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160787/36-2018-Tytot%20ja%20pojat%20koulussa.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

Santalahti, Tarja. Ducecim, koulun terveystietokirjasto, 2018. Viitattu 19.03.2019.

<https://www.koulunterveystietokirjasto.fi/aihe/opettajalle-ja-opiskeluohjelmalle/opettajan-opas-nuorten-seksuaalisuus-ja-seksuaaliterveys/oos00005>

Seta Ry. 2019. Intersukupuolisuus. Viitattu 14.02.2021.

<https://sukupuolenosaamiskeskus.fi/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus/intersukupuolisuus/>

Seta Ry. 2020. Sateenkaarisanasto. Viitattu 21.02.2021.

<https://seta.fi/sateenkaaritieto/sateenkaarisanasto/>

Suomen YK-liitto, 2018. Sosiaalinen tasa-arvo. Viitattu 19.03.2019.

<https://www.ykliitto.fi/yk70v/sosiaalinen/tasa-arvo>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2018a. Sukupuoli koulun arjessa. Viitattu 27.03.2019.

<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/koulutus/sukupuoli-koulun-arjessa>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2018b. Sukupuolittainen kasvatus ja opetus. Viitattu

27.03.2019. <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/koulutus/sukupuolittainen-kasvatus-ja-opetus>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2019. Kouluterveyskyselyn tulokset. Viitattu 29.01.2021.

https://sampo.thl.fi/pivot/prod/fi/ktk/ktk1/summary_perustulokset2

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2020. Intersektionaalisuus ja sukupuoli. Viitattu 07.02.2021.

<https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/intersektionaalisuus-ja-sukupuoli>

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). 2018. International technical guidance on sexuality education – An evidence-informed approach. Viitattu 26.02.2021. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000260770.locale=en>

Väestöliitto. 2019. Mitä ovat seksuaalioikeudet? Viitattu 30.12.2021. <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/mita-ovat-seksuaalioikeudet/>

Väestöliitto. 2018. Mitä on grooming? Viitattu 26.02.2021. <https://www.hyvakysymys.fi/artikkeli/mita-on-grooming/>

World Health Organization WHO, 2006. Kokonaisvaltainen seksuaalikasvatus. Viitattu 19.03.2019. http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapsijaseksuaalisuus/kokonaisvaltainen-seksuaalikasva/standardit/

World Health Organization WHO, 2010. Viitattu 19.03.2019. https://www.bzga-whocc.de/fileadmin/user_upload/Dokumente/WHO_BZgA_Standards_finnisch.pdf